

Dienst Onderzoek en Statistiek

Werkende minima in Amsterdam

Kwalitatief onderzoek naar situatie van werkende armen in Amsterdam

Dienst Onderzoek en Statistiek
Erasmus Universiteit Rotterdam

Projectnummer: 10158

In opdracht van: Dienst Werk en Inkomen

dr. Erik Snel
drs. Jeroen Slot
ir. Nienke Nottelman

Oudezijds Voorburgwal 300
1012 GL Amsterdam
Telefoon 020 251 0453
j.slot@os.amsterdam.nl

Postbus 658
1000 AR Amsterdam
Fax 020 251 0444
www.os.amsterdam.nl

januari 2012

Inhoud

1 Werkende minima in Nederland: een vergeten categorie?	3
2 Werkende minima in Amsterdam: O+S data	9
3 Onderzoeksopzet en veldwerk	11
4 De werkende minima en hun werk	16
5 Hoe komt het dat mensen ondanks werk een bescheiden inkomen hebben?	22
6 Uit de armoede gekomen door werk	31
7 Voorzieningengebruik, ervaren steun en toekomstverwachtingen	34
8 Conclusies en discussie	37
Aangehaalde literatuur	41

1 Werkende minima in Nederland: een vergeten categorie?¹

In het Nederlandse armoedebeleid van de afgelopen decennia ligt een sterke nadruk op het belang van werk als oplossing van armoede. Uitgangspunt is dat werk moet lonen en dat een voltijd baan in beginsel voldoende inkomen moet opleveren om als volwaardig burger binnen de samenleving te kunnen participeren. De vraag is echter in hoeverre werk mensen direct uit de armoede haalt. Zo verschijnen er berichten in de pers over werkende armen in Nederland (Tinnemans 2009; Stoker 2010) en is duidelijk dat het verschijnsel 'werkende armoede' niet alleen voorkomt in marginale verzorgingsstaten zoals de Verenigde Staten (Newman 1999; Ehrenreich 2002), maar ook in Nederland en in andere West-Europese landen (De Beer 1999; Josten 2007; Andreß en Lohman 2008; Snel et al. 2008; Snel en De Boom 2008). Tot midden jaren '90 was het typische gezicht van armoede in Nederland de bijstandsgerechtigde die permanent afhankelijk is van de overheid (Engbersen 1993). Sindsdien is dat beeld meer genuanceerd. Naast de 'uitkeringsafhankelijke arme', is er ook sprake van 'werkende armen' in Nederland. Zo zijn er volgens Josten (2007: 79) in Nederland ruim 280 duizend werkende armen (gegevens over de periode 2002-2004). In bijna de helft van de gevallen gaat het om personen die fulltime werken (35 uur per week of meer). Dit betekent dat pakweg 4 procent van alle werkenden in Nederland een inkomen onder de armoedegrens heeft. Bij zelfstandigen ligt de kans op armoede echter aanzienlijk hoger: 12 procent van alle zelfstandigen heeft een inkomen onder de armoedegrens. Josten laat ten slotte zien dat het aantal werkende armen in Nederland de afgelopen decennia sterk is gestegen, van 147 duizend in 1990 tot 310 duizend in 2005; meer dan een verdubbeling van het aantal werkende armen in vijftien jaar tijd (Josten 2007: 83)².

Kritische stemmen beweren dat, door allerlei economische, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen (flexibilisering van de arbeid, toename van deeltijdwerk enz.) het armoederisico van werkenden is gestegen. Dat is niet zo. Weliswaar is het absolute aantal werkende armen toegenomen, maar het totale aantal werkenden is navenant gestegen waardoor het armoederisico van werkenden (dat wil zeggen het aandeel armen als percentage van het totale aantal werkenden) al vele jaren vrij constant is. Tussen 1996 en 2005 schommelde het armoederisico van werkenden in Nederland tussen 5.5 en 6.5 procent (Snel en De Boom 2008). Er is wel sprake van een verschuiving binnen de Nederlandse armoedepopulatie. Midden jaren '90 was nog maar 38 procent van de personen (in de werkzame leeftijd) in arme huishoudens werkend. Tien jaar later, in 2005,

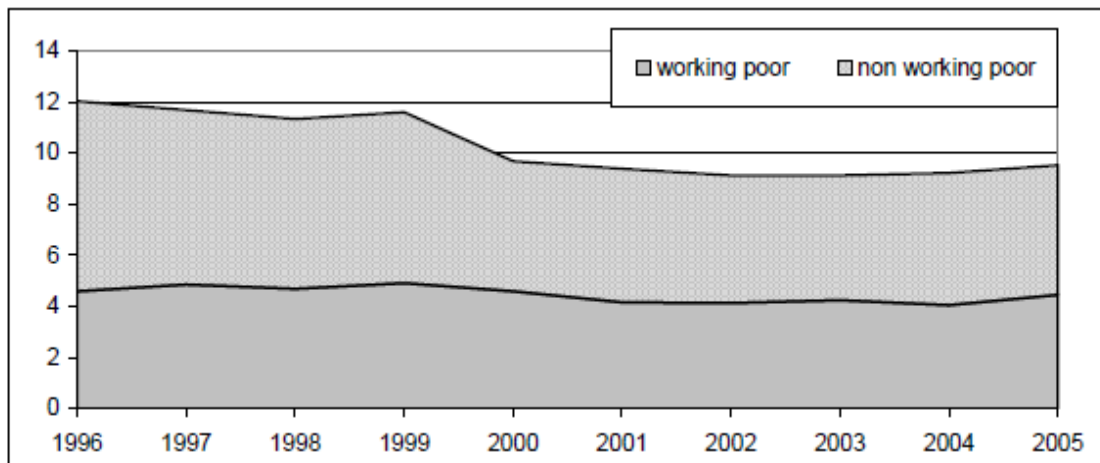
---

¹ De auteurs danken Salomé Aussen, Jim Bosveld, Robbert van der Meij en Aniek Julicher voor hun bijdragen aan de coördinatie van het veldwerk voor dit onderzoek en aan het analyseren van het empirisch materiaal.

² Cijfers over aantallen werkende armen zijn uiteraard mede afhankelijk van de gehanteerde armoedegrens. Over het algemeen geldt: hoe hoger de armoedegrens, des te groter het aantal armen. De cijfers uit het onderzoek van Josten slaan op het aantal werkende personen in de leeftijd van 21 tot 65 jaar levend in arme huishoudens. Armoede is hier gemeten als de zgn. 'niet-veel-maar-toereikend'-armoedegrens van het SCP.

was hun aandeel opgelopen tot bijna de helft van de totale armoedepopulatie (47 procent) (figuur 1.1)³.

Figuur 1.1 Werkende en niet-werkende personen in de werkzame leeftijd (15-64 jaar) levend in arme huishoudens in Nederland (1996-2005)

Bron: Snel & De Boom (2008) op basis van CBS-IPO 1996-2005

We kunnen dus concluderen dat werkende armoede ook in Nederland een significant verschijnsel is.

Deze studie gaat in op de situatie in Amsterdam. In het volgende hoofdstuk wordt beschreven hoeveel werkende minima er in Amsterdam zijn, in de rest van deze studie gaan we in op de achtergronden van dit verschijnsel. Dit hoofdstuk wordt verder gebruikt om vier relevante vragen rond werkende armen in Nederland te bespreken:

- hoe lang verkeren werkende armen in deze situatie
- welke sociale categorieën betreft het
- de algemene (economische, politieke en maatschappelijke) oorzaken van werkende armoede
- de mogelijkheden om via werk uit armoede te ontsnappen

Duur van werkende armoede

De eerste vraag betreft de duur van werkende armoede: hoe lang verkeren mensen in deze situatie? Deze vraag is politiek en beleidsmatig uiterst relevant. De hiervoor gepresenteerde cijfers waren tellingen van het aantal werkende armen in Nederland per jaar. Het maakt echter veel uit of iemand (bijv. een schoolverlater of iemand die vanuit een uitkeringssituatie aan het werk gaat) het eerste jaar minder verdient en tot de categorie 'werkende minima' wordt gerekend of dat deze situatie jaar in jaar uit voortduurt. Dit laatste zou duiden op tweedeling op de arbeidsmarkt waarbij sprake is van een onderste segment van werkenden, die er ook op langere termijn niet in slagen uit armoede te ontsnappen. Over deze dynamiek van werkende armoede (of gebrek

³ Het betreft hier personen met inkomsten uit werk levend in alle arme huishoudens (dus incl. huishoudens met een uitkering als voornaamste inkomensbron, maar daarnaast inkomsten uit werk. Armoede is hier gemeten volgens de zgn. Europese armoedegrens (arm= gestandaardiseerd huishoudinkomen < 60% van het mediane inkomen in een land)

daaraan) is weinig onderzoek gedaan. Wel lieten Snel en De Boom (2008) in een kwantitatieve analyse zien hoeveel werkenden in de door hen onderzochte periode (1995-2005) nooit arm waren, hoeveel werkenden 1 jaar arm waren en hoeveel werkenden meerdere jaren arm waren (tabel 1.2).

Tabel 1.2 Armoededuur (aantal jaren arm) van werkende armen 1996-2005

	jaren in armoede	als % van totale populatie	als % van alle werkende armen
nooit arm	0	86.2	-
minstens eenmaal arm		13,8	100
<i>waarvan:</i>	1	7.9	57.5
	2	2.9	21.2
	3	1.4	10.1
	4 of meer	1,5	11.2

Bron: Snel & De Boom (2009) op basis van CBS-IPO 1996-2005

Tabel 1.2 laat in de eerste plaats zien dat het merendeel van de Nederlandse werkenden (86 procent) 'nooit arm' was, de overige 14 procent van alle werkenden was in de onderzochte periode wel 'minstens eenmaal arm'. Dit cijfer is beduidend hoger dan het jaarlijks gemeten percentage werkende armen, omdat het in de verschillende jaren ook verschillende personen betreft. Van deze 14 procent werkende armen was ruim de helft gedurende één jaar werkend arm, de overigen waren in de periode van tien jaar tweemaal of vaker werkend arm.⁴ Uit tabel 1.2 blijkt ook dat ongeveer 3 procent van alle werkenden in de periode van tien jaar driemaal of vaker werkend arm was. Dit zijn degenen voor wie werkende armoede een meer structureel probleem is. Werkende armoede is dus vaak, maar niet altijd, een tijdelijk probleem dat hooguit 1 jaar duurt.

Snel en De Boom (2009) laten dus zien dat werkende armoede in Nederland in veel gevallen een tijdelijke, eenmalige situatie is. Dit sluit aan bij eerder onderzoek van De Beer (1999). De Beer onderzocht hoe groot de kans is dat het vinden van werk voor armen voldoende inkomensverbetering oplevert om structureel boven de armoedegrens uit te komen. Dit is afhankelijk van twee verschillende factoren: namelijk de hoogte van het verdiende inkomen en of men blijft werken. De Beer laat zien dat iets minder dan de helft (43 procent) van degenen die werk vonden ook direct uit armoede wist te klimmen. Van degenen die in het tweede jaar nog werken, was 60 procent niet meer arm en dat aandeel loopt op tot ruim 80 procent van degenen die ook na 5 jaar nog steeds werken. Het probleem is echter dat ongeveer de helft van degenen die in het eerste jaar begon te werken na vijf jaar niet meer werkt. Met andere woorden: wie blijft werken slaagt er veelal

⁴ Deze analyses hebben echter wel beperkingen. Ten eerste weten we niet of er sprake is van incidentele 'arme jaren' in een langere tijdsperiode of van aaneengesloten perioden ('spells') van meerdere jaren werkende armoede. Het laatste is problematischer dan het eerste. Daarbij weten we niet wat de situatie van de werkende armen was in de jaren dat ze niet werkend arm waren. Werkten ze in de tussenliggende jaren ook, maar waren ze niet arm of waren ze ook toen arm, maar met een uitkering. Wederom is het laatste problematischer dan het eerste.

ook in om uit armoede te ontsnappen, maar aangezien velen na een of enkele jaren niet meer werken komen ze toch weer in armoede terecht. De Beer (1999) concludeert dat op langere duur rond 40 procent van de armen dankzij het vinden en behouden van werk uit armoede ontsnapt.

Categorieën binnen werkende armen

Een tweede belangrijke kwestie is de vraag welke sociale categorieën het betreft. Zelfstandigen lopen een aanmerkelijk hoger risico op werkende armoede dan werknemers. In 2009 had 12 procent van alle zelfstandigen in Nederland een laag inkomen, tegen krap 4 procent van alle werkenden in loondienst⁵ (SCP/CBS 2010).

Parttime werkenden zijn een belangrijke risicogroep. Vooral werknemers die geen substantiële baan (minimaal 24 uur per week) hebben, lopen een hoog risico op werkende armoede. Bovendien is het armoederisico van parttime werkenden sinds midden jaren '80 verdrievoudigd. Tegelijkertijd lopen echter ook fulltime werkenden een zeker risico op werkende armoede (Josten 2007; Snel et al. 2008).

Verder hangt de kans op werkende armoede sterk samen met diverse persoonskenmerken. Categorieën met een bovengemiddelde kans op werkende armoede zijn vrouwen, eenoudergezinnen, laaggeschoolden, niet-westerse allochtonen en meer algemeen bij huishoudens met slechts één inkomen uit arbeid (Josten 2007) (Snel et al. 2008).

In de praktijk gaat het echter om een combinatie van ongunstige factoren waardoor mensen in een situatie van werkende armoede terechtkomen. Mensen met een goedbetaalde parttime baan zijn veelal niet arm, ook als men wegens zorgverplichtingen of gezondheidsproblemen niet volledig kan of wil werken. Verdien je het minimumloon, maar werk je fulltime, dan val je in de regel niet onder de armoedegrens. Hetzelfde geldt voor tweeverdieners. Snel et al. (2008) laten ten slotte zien dat vrouwen geen verhoogd risico op werkende armoede lopen wanneer in een multivariate analyse rekening wordt gehouden met de overige factoren. Met andere woorden: vrouwen hebben een verhoogde kans op werkende armoede, maar dat komt omdat zij vaker parttime werken, lager geschoold zijn, in een eenoudergezin leven en in huishoudens met slechts één inkomen uit arbeid leven.

Vooraf deze laatste factor lijkt cruciaal om werkende armoede te verklaren. Werkende armoede komt bijna uitsluitend voor bij eenverdieners: met twee of meer inkomens in een huishouden, hoe bescheiden dan ook, is men doorgaans niet arm. (Snel et al. 2008)

Concluderend kunnen we stellen dat zowel nieuwe als traditionele sociale categorieën een hoog risico op werkende armoede lopen. Aan de ene kant de alleenstaande ouder (veelal moeder) die vanwege de combinatie van werk en zorg onvoldoende uren kan werken om een inkomen boven de armoedegrens te verdienen en aan de andere kant de

---

⁵ Het gaat hier niet om personen, maar om huishoudens met respectievelijk inkomen uit eigen onderneming dan wel inkomen uit loondienst als belangrijkste inkomensbron. Josten (2007: 79) laat over de periode 2002-2004 zien dat 2 procent van alle werknemers (in loondienst) en 12 procent van alle zelfstandigen een inkomen onder de gehanteerde armoedegrens had.

traditionele (veelal mannelijke) kostwinner die een gezin moet onderhouden van één laagbetaalde baan.

Mogelijke oorzaken binnen economische, maatschappelijke en politieke ontwikkelingen

Bovengenoemde persoonskenmerken verklaren waarom de ene persoon een grotere kans op werkende armoede loopt dan iemand anders, maar nog niet waarom het totale aantal werkende armen in een land toe- of afneemt. Hiervoor moeten we kijken naar meer algemene economische, maatschappelijke of politieke ontwikkelingen. We zagen al dat het absolute aantal werkende armen in Nederland het afgelopen decennium is toegenomen. Uit internationaal vergelijkend onderzoek blijkt tevens dat het armoederisico voor werkenden in Nederland verhoudingsgewijs hoger ligt dan in andere Europese landen (Andreß en Lohman 2008: 300-303). Waarom is dit het geval? We gaan hieronder kort in op drie mogelijke verklaringen.

Verslechterde arbeidspositie

Nederland kent een relatief groot aantal parttime werkenden, namelijk een op de drie werkenden. Verder blijkt dat pakweg de helft van de werkende armen in Nederland parttime werkt (Snel et al. 2008). Nu is parttime werk op zich nog geen reden voor armoede. Immers, goed geschoolde parttimers met een goedbetaalde baan verdienen ook met parttime werk vaak meer dan een minimuminkomen. Bovendien wordt armoede afgemeten aan het huishoudinkomen: zijn er in het huishouden meerdere inkomens uit arbeid, dan komt men doorgaans al snel boven de armoedegrens uit. In andere landen (bijvoorbeeld in Duitsland) werken ook veel mensen parttime, maar daar wordt het armoederisico van parttime werkenden gematigd binnen de context van het huishouden. In Nederland is dit kennelijk minder het geval (Andreß en Lohman 2008: 303). Het betreft vaak parttimers in huishoudens van alleenstaanden of alleenstaande ouders. In deze huishoudens zijn geen inkomens van anderen beschikbaar die het totale huishoudinkomen boven de armoedegrens kunnen uittrekken.

Demografische ontwikkelingen

Werkende armoede komt vooral voor in huishoudens van eenverdieners (alleenstaanden, alleenstaande ouders, traditionele kostwinnersgezinnen van niet-westerse migranten). Een toename van deze categorie zou wellicht de groei van het aantal werkende armen kunnen verklaren.

Meer werkenden

Een derde mogelijke verklaring is de toename van het totaal aantal werkenden in ons land. Nederland heeft het laatste decennium vooral de nadruk gelegd op het toeleiden van mensen naar werk. Het aantal werkende Nederlanders is mede daardoor gestegen inclusief het aantal werkende armen.

Uit armoede gewerkt?

Over de omstandigheden waaronder werk bijdraagt aan het ontsnappen uit armoede is onderzoek gedaan door Hoff (2010). Zij onderzocht of personen in huishoudens met een laag inkomen in 2004 vier jaar later nog steeds een laag inkomen hadden en indien dit niet het geval is, of dit komt door het vinden van werk.

Ook Hoff concludeert dat armoede in de (zij het kleine) meerderheid van de gevallen tijdelijk is. Na drie jaar was 60 procent van de arme personen uit 2004 uit armoede ontsnapt, 40 procent was dus nog steeds arm.

Zij concludeert verder dat zoeken naar werk niet automatisch tot meer uitstroom uit armoede leidt. Volgens Hoff is niet de mate waarin of de manier waarop men werk zoekt bepalend voor het succes van het zoekgedrag, maar eerder persoonlijke kenmerken die mensen meer of minder aantrekkelijk voor werkgevers maken. De 'blijvend armen' onder de respondenten hadden geen succes met hun zoeken omdat ze te jong of te oud waren, te weinig werkervaring hadden of dat hun opleiding niet aansloot bij de gewilde functie. Hoff onderzocht tevens waarom sommige mensen niet actief naar werk zochten. De meest genoemde redenen waren gezondheidsproblemen, zorg voor (jonge) kinderen en feit dat men tevreden is met het (lage) inkomen dat men heeft. Angst voor gedeeltelijk verlies van de huurtoeslag of lokale voorzieningen van het armoedebeleid zelden genoemd wordt als reden om niet te werken. Dit duidt erop dat het effect van de armoedeval op het zoekgedrag bij aanvullende inkomensafhankelijke regelingen beperkt is (Hoff 2010).

2 Werkende minima in Amsterdam: O+S data

Dit hoofdstuk gaat kort in op een al eerder gehouden kwantitatief onderzoek naar de werkende armen binnen Amsterdam, zie ook armoedemonitor 2009. Met het Regionaal Inkomensonderzoek van CBS als vertrekpunt was de conclusie dat Amsterdam in 2005 tussen 25.000 en 26.000 'werkende minima' telde: werkende personen tussen 20 en 64 jaar die in een huishouden leven dat van een minimuminkomen⁶ rondkomt. Van deze minima hebben er 16.700 een inkomen uit loondienst en tussen de 8.100 en 9.600 uit een zelfstandig beroep. De uitkomst van dit onderzoek levert eenzelfde beeld op als de landelijke gegevens, zij het dat de percentages in Amsterdam een stuk hoger zijn.

Aantal inkomens in huishouden meest bepalend voor armoede onder werkenden

Alleenstaande werkende personen en alleenstaande werkende ouders zijn daarmee het meest kwetsbaar voor armoede.

Armoedekans zelfstandigen veel hoger dan van werknemers in loondienst

In Amsterdam is de armoedekans van werknemers 6,3%, dat wil zeggen dat 6,3% van alle Amsterdamse werknemers tot de minima behoort. Van alle Amsterdamse zelfstandigen leeft tussen de 16,5% en 19,7% op of onder het minimum.

Armoedekans werknemers en zelfstandigen in Amsterdam veel hoger dan in Nederland

In Amsterdam is 6,3% van de werknemers in loondienst arm. Dat is het dubbele van de armoedekans van Nederlandse werknemers op landelijk niveau, namelijk 3,1%. Ook voor zelfstandigen is de armoedekans (16,5-19,7%) veel hoger dan landelijk gezien: ± 12%.

Tabel 2.1 Werkende minima in Amsterdam, 2005

	aantal werkende personen*	armoedekans	aantal werkende minima
zelfstandigen	49.100	16,5-19,7	8.100-9.600
loondienst	264.800	6,3	16.700
totaal	313.900	7,9-8,4	24.800-26.300

Werknemers op het minimum leefden vroeger vaak van bijstand

Door het samenvoegen van informatie van UWV en informatie uit de Amsterdamse armoedebestanden kan een beeld geschetst worden van Amsterdamse werkende minima in 2008. Het gaat om 15.150 werknemers in loondienst tussen de 20 en 64 jaar waarvan de meesten gedurende het hele jaar een werkkring hadden. Driekwart van hen leefde in

⁶ Een minimum inkomen is een huishoudinkomen tot 110% van het Wettelijk Sociaal Minimum. Studenten met een laag inkomen worden niet tot de minima gerekend.

één of meerdere jaren voorafgaand aan het onderzoek op het minimum. Van de ruim 9.000 dertigplussers onder de werkende minima leefde in totaal 57% ooit van de bijstand.

Werkende minima maken minder gebruik van voorzieningen

Een meerderheid van de werkende minima maakt gebruik van één of twee voorzieningen (ruim 60%). Kwijtschelding van gemeentebelasting, de stadspas en de ziektekostenverzekering voor minima worden het meest gebruikt, maar in mindere mate dan door minima met bijstand.

Minima in loondienst jonger dan zelfstandigen op het minimum

Onder minima in loondienst zijn 5.800 minima in loondienst van de leeftijd tussen de 20 en 29 jaar. Het gaat om zogenaamde starters op de arbeidsmarkt en zij vormen 38% van het totaal aantal werknemers op het minimum. Het aandeel 50-plussers is in verhouding gering: 13%.

Onder zelfstandigen is daarentegen het aantal jongeren vrij klein: slechts 600 van de 8.100 minima-zelfstandigen zijn tussen de 20 en 30 jaar. Het aantal 50-plussers is veel groter, namelijk 2.200. Een ander verschil in achtergrondkenmerken is het hoge aantal alleenstaande moeders bij minima die in loondienst werken terwijl hun aantal onder de zelfstandigen op het minimum klein is.

Tabel 2.2 Werkende en overige minima (20-64 jaar) naar leeftijd, 2009, 2010*

	2009			2010		
	werkende minima		overige minima	werkende minima		overige minima
	abs.	%	%	abs.	%	%
20-29 jaar	6.588	43	12	7.564	49	12
30-39 jaar	3.225	21	16	2.988	19	17
40-49 jaar	3.471	23	21	2.991	19	21
50-59 jaar	1.699	11	20	1.593	10	20
60-64 jaar	296	2	31	298	2	30
totaal	15.279	100	100	15.434	100	100

* exclusief zelfstandigen

bron: DIA/UWV, bewerking O+S

De oorzaken voor de verschillen tussen Nederland en Amsterdam

De oorzaken voor de verschillen tussen Amsterdam en het landelijk gemiddelde zijn de andere bevolkings- en huishoudsamenstelling in Amsterdam. Groepen met een relatief grote armoedekans komen in Amsterdam vaker voor:

- Huishoudens van alleenstaanden en eenoudergezinnen.
- Starters op de arbeidsmarkt.
- Werkende jongeren en lager opgeleiden hebben een hogere armoedekans, maar voor veel jongeren is dit geen blijvende situatie.
- Parttimers en mensen met een flexibel contract.
- Zelfstandigen in de creatieve sector.

3 Onderzoeksopzet en veldwerk

Keuze voor kwalitatief onderzoek

In de voorgaande hoofdstukken is op basis van vooral kwantitatief onderzoek een beeld geschetst van werkende armen in Nederland en Amsterdam. Een van de opvallende resultaten is dat de onderkant van de arbeidsmarkt veel dynamiek laat zien. Over de factoren die deze dynamiek bepalen is weinig bekend. Het doel van dit onderzoek is meer over die factoren te weten te komen en richt zich daarom vooral op transities: de instroom in werkende armoede vanuit een eerdere situatie (bijv. uitkering) en de uitstroom vanuit werkende armoede naar een hoger inkomen. Gekozen is voor een kwalitatieve opzet. Als de factoren eenmaal bekend zijn, kan in kwantitatief enquêteonderzoek worden achterhaald in welke mate ze voorkomen.

Het onderzoek richt zich op twee categorieën werkenden in Amsterdam, namelijk werkende minima en personen die eerder tot deze categorie behoorden, maar inmiddels uit armoede zijn ontsnapt ('voormalig werkend arm'). Door middel van interviews met betrokkenen (op basis van een semi-gestructureerde vragenlijst) proberen we een beter beeld te krijgen van de dynamiek die bepalend is voor werkende armoede. De kwalitatieve opzet houdt in dat de focus kan komen te liggen op in enquête- en bestandsonderzoek minder gemakkelijk te achterhalen zaken als onderliggende patronen en mechanismen, houdingen, ambities, zelfbeeld, etc. Deze uit statistische analyse van databestanden niet-observeerbare grootheden kunnen van belang zijn voor (kansen op verandering) in de arbeidsmarktpositie van werkende armen.

Vragen die daarbij aan bod komen zijn onder meer:

- Wat was de situatie van mensen voordat ze in de situatie van werkende armoede zijn terechtgekomen? Hadden ze eerst een uitkering en zijn ze toen gaan werken? Werkten ze en waren ze niet arm, maar hebben ze vervolgens een proces van sociale daling doorgemaakt?
- Welke 'life events' waren bepalend voor de situatie van werkende armoede?
- In hoeverre is de situatie van werkende armoede het gevolg van de eigen keuze van mensen (bijv. de keuze om weinig uren te werken met een gering inkomen als gevolg) dan wel van omstandigheden die men zelf niet of moeilijk kan veranderen (bijv. medische beperkingen, geringe beschikbaarheid van fulltime banen, enz.)
- Wat zou er volgens betrokkenen zelf in hun situatie moeten veranderen zodat ze kunnen ontsnappen uit de werkende armoede? Verwacht men ondersteuning van de gemeente of een andere instantie en zo ja: welke ondersteuning vindt men hierbij nodig?
- In hoeverre is er bij respondenten sprake van de armoedeval?

Bovenstaande vragen kunnen terugkijkend ook gesteld worden aan voormalig werkende minima. Andere belangrijke vragen voor deze categorie zijn:

- Hoe zijn de transities in- en uit werkende armoede bij hen gegaan? Wat is er bij hen gebeurd waardoor men een hoger huishoudinkomen heeft gekregen?
- Welke 'life events' waren bepalend voor de transitie uit de armoede?
- Welke ondersteuning van de gemeente of andere instantie heeft men gekregen en in hoeverre hielp dit om uit de situatie van werkende armoede te ontsnappen?

Door de ervaringen en verhalen van werkende minima en voormalig werkende minima systematisch te vergelijken, kunnen we beter inzicht krijgen in de factoren waardoor mensen in een situatie van werkende armoede terechtkomen en er uit kunnen ontsnappen. We hopen zo een beter zicht te krijgen op zowel de risicofactoren als de beschermende factoren met betrekking tot armoede onder werkenden.

Verder komt de sociaal-culturele leefomgeving waarin mensen verkeren (Engbersen 1990; Engbersen et al. 2006) in het onderzoek aan bod. Deze is mede bepalend voor de wijze waarop kwetsbare groepen hun situatie waarnemen en hoe ze daarop reageren. In een omgeving met veel uitkeringsontvangers zullen mensen misschien minder geneigd zijn om voor een gering inkomen te gaan werken. Omgekeerd, in een leefomgeving met veel kleine ondernemers zullen mensen wellicht eerder geneigd zijn zelf ook een klein bedrijf te starten dan een uitkering aan te vragen.

Opzet veldwerk

Bovenstaande overwegingen leiden ertoe dat het van belang is om werkende minima zoveel mogelijk te vergelijken met hen die voorheen werkende minima waren, maar die inmiddels aan de armoede zijn ontsnapt. Die vergelijking betreft een vijftal punten:

- persoonskenmerken (zoals onderwijsniveau, leeftijd, leefsituatie, geslacht en etniciteit);
- de transities die zij hebben doorlopen en de life events die zij hebben meegemaakt;
- de feitelijke problemen en belemmeringen waarmee zij te kampen hebben;
- de wijze waarop zij hun situatie waarnemen en ermee omgaan; en
- de sociaal-culturele context waarin zij verkeren, die zowel een belemmerende als een stimulerende invloed kan hebben.

We hebben werkende minima van 30 jaar en ouder geselecteerd. Voor het onderzoek waren we niet geïnteresseerd in de relatief kansrijke groep van jonge werkende minima die net afgestudeerd zijn.

Gekozen is voor een opzet waarin twee groepen kunnen worden onderscheiden: werkende armen en mensen die voorheen tot de werkende armen moesten worden gerekend, maar inmiddels niet meer. Er zijn 75 semigestructureerde interviews door getrainde en uitgebreid geïnstrueerde interviewers gehouden waardoor recht gedaan wordt aan de diversiteit binnen deze groepen en een vergelijking op hoofdlijnen mogelijk is tussen beide groepen. De vragenlijst is als bijlage toegevoegd.

Steekproef(kader)

Voor het trekken van een steekproef uit de totale populatie van werkende armen zijn verschillende strategieën denkbaar. Zo kan een steekproef uit de hele beroepsbevolking worden getrokken om vervolgens aan de hand van een aantal selectievragen te bepalen of iemand tot de doelgroep behoort. Deze procedure is omslachtig en duur. Daarom is

gekozen voor een andere werkwijze. Met behulp van een bestandskoppeling van de gegevens van DWI en UWV zijn alle personen geselecteerd die mogelijk tot de doelgroep zouden kunnen behoren. Daarna is gekeken over welke personen voldoende informatie beschikbaar was om op te nemen in het onderzoek. Uiteindelijk bleken 7.457 personen daaraan te voldoen. Dit aantal is aanmerkelijk kleiner dan het totale aantal werkende armen tussen de 20 tot 65 jaar in de periode 2008-2009: de gegevens van het UWV geven aan dat in die periode ruim 15.000 personen in loondienst tot de werkende minima behoorden. Hiervan waren 5.000 personen jonger dan 29 jaar en ruim 1.700 personen bleken in 2009 niet meer te werken. Tenslotte is een deel verhuisd, overleden of met pensioen. Over zelfstandigen heeft het UWV geen informatie.

Ondanks deze beperking van het steekproefkader, is het voldoende omvangrijk om een representatieve steekproef te trekken, waarbij vooraf onderscheid kan worden gemaakt tussen mensen die gedurende de hele periode tot de werkende armen moeten worden gerekend en mensen die, althans volgens de geraadpleegde registraties, in 2009 aan armoede zijn ontsnapt.

Bijna tweederde van deze 7457 personen hoorden in 2008 en in 2009 tot de werkende minima. Voor ruim een derde gold dat zij in 2008 wel en in 2009 niet langer tot de werkende minima kon worden gerekend. Op basis hiervan zijn twee steekproeven getrokken van gelijke omvang.⁷

Respondenten zijn schriftelijk uitgenodigd om door middel van een face to face interview deel te nemen aan het onderzoek.

Respons

De respons is 109 voldoende volledige interviews. Dit is lager dan de beoogde 150. Binnen het gegeven budget en de gegeven doorlooptijd bleek het niet mogelijk het beoogde aantal interviews te realiseren. Van te voren was bekend dat de doelgroep gemiddeld genomen niet gemakkelijk bereikbaar is. Het bereik bleek echter nog moeilijker dan verwacht. Mogelijk speelt daarbij een rol dat het onderwerp van het interview over een periode gaat die voor respondenten al een aantal jaren achter hen ligt.⁸

Volgens de gegevens zou de groep van 109 respondenten in 2008 als in 2009 werkend moeten zijn en in 2008 tot de minima moeten behoren. Hiervan zou 44% in beide jaren tot de werkende armen moeten behoren; 56% van de respondenten zouden in 2009 aan 'de armoede moeten zijn ontsnapt'. De respondenten zelf schetsen echter een beeld dat daarvan aanzienlijk afwijkt. Zo geven 8 van de 109 respondenten aan in 2009 niet te hebben gewerkt. Van de 101 resterende respondenten geven 81 aan zowel in 2008 als in 2009 tot de werkende armen gerekend te moeten worden; de overige 20 bevestigen dat zij in 2008 wel en in 2009 niet langer tot de werkende armen gerekend moeten worden.

---

⁷ De omvang van de steekproef was aanvankelijk 750, later aangevuld met 1000. De steekproeven zijn niet volledig uitgeput. Ongeveer 8% van de benaderde respondenten reageerde positief op de uitnodiging, wat in 109 gevallen heeft geleid tot een voldoende volledig interview. Respondenten was een bescheiden beloning (cadeaubon) in het vooruitzicht gesteld.

⁸ Om de respons te maximaliseren zijn respondenten voor zover mogelijk na de schriftelijke uitnodiging ook bezocht. Bij de huisbezoeken bleek dat vaker dan gemiddeld beoogde respondenten negatief reageerden op het verzoek om deel te nemen. Dit bevestigt het beeld dat de doelgroep niet gemakkelijk bereikbaar is voor onderzoek.

Dit betekent dat de respons niet alleen lager is uitgevallen dan beoogd, maar ook anders is samengesteld. De vraag waarom de respons zo sterk afwijkt van de op registraties en bestanden gebaseerde verwachting vooraf, is zonder nader onderzoek moeilijk te beantwoorden. Mogelijk zijn de registraties niet adequaat, mogelijk speelt de grote dynamiek in de doelgroep een rol. Verder is denkbaar dat respondenten en instanties een zelfde situatie verschillend benoemen. Mensen die rond de armoedegrens verkeren en het ene jaar net wel en het volgende jaar net niet als arm aangemerkt worden, beleven beide jaren wellicht hetzelfde. Ten slotte geldt dat respondenten zich zaken mogelijk anders herinneren dan ze zich feitelijk hebben voorgedaan.

Dit betekent dat de conclusies die in dit onderzoek worden getrokken over de groep die aan armoede is ontsnapt, meer nog dan gegeven de kwalitatieve onderzoeksopzet toch al het geval was, met voorzichtigheid moeten worden geformuleerd.

Overigens geldt dat de totale respons op kenmerken als leeftijd, sekse en etniciteit wel een goede afspiegeling vormt van het steekproefkader. Tabel 3.1 geeft een overzicht van de geïnterviewde respondenten in vergelijking met de totale populatie van 7.457 Amsterdamse werkende minima van 30 jaar en ouder waarop deze steekproef is gebaseerd.

Tabel 3.1 Achtergrondkenmerken van respondenten en totale populatie (procenten)

	geïnterviewden %	populatie* werkende minima in 2008 %
man	34	42
vrouw	66	58
30-39 jaar	31	37
40-49 jaar	37	42
50-59 jaar	28	19
60-64 jaar	5	3
leeft 3 jaar of langer op het minimum	91	88
Surinamers en Antillianen	22	23
Turken	6	9
Marokkanen	8	14
overige niet-westerse allochtonen	14	18
westerse allochtonen	15	9
autochtonen	36	27
Centrum	8	6
West	27	19
Nieuw-West	13	17
Zuid	8	10
Oost	15	15
Noord	15	15
Zuidoost	15	17
woont minder dan 7 jaar in Amsterdam	8	12
woont 7 of meer jaar in Amsterdam	92	88
alleenstaand	24	23
éénouder gezin	47	35
twee of meer volwassenen zonder kinderen	4	6
twee of meer volwassenen met kinderen	26	36
totaal aantal = 100%	109	7457

* Met populatie wordt de onderzoekspopulatie bedoeld: werkende minima (30-64 jaar) in 2008, die in 2009 nog steeds werken en in 2011 in Amsterdam wonen

4 De werkende minima en hun werk

Van de 109 respondenten wisten we vooraf dat zij in het jaar 2008 tot de categorie 'werkende minima' behoorden: ze hadden in dat jaar inkomsten uit werk én ze behoorden tot een huishouden waarvan het inkomen niet hoger lag dan 110 procent van het sociaal minimum. Dit hoofdstuk beschrijft om wat voor mensen het gaat en wat voor soort werk ze deden. In de volgende hoofdstukken volgt een beschrijving hoe onze respondenten in een situatie van 'werkende armoede' terecht zijn gekomen en hoe sommigen er een jaar later in geslaagd zijn om uit de armoede te raken.

Achtergrondkenmerken van respondenten

Tweederde van de respondenten was vrouw (zie tabel 3.1 en 4.1). Qua leeftijd valt op dat het niet de jongste leeftijdscategorieën betreft: zeven van de tien respondenten was 40 jaar of ouder. Qua huishoudsituatie blijkt dat de grootste groep eenoudergezinnen zijn (46 personen). Bijna een kwart van de respondenten is alleenstaand (32 personen) en drie op de tien respondenten zijn personen die getrouwd zijn of samenwonen met een partner, al dan niet met kinderen. Andere huishoudvormen (bijvoorbeeld uitgebreide familiehuishoudens) komen nauwelijks voor onder onze respondenten.

Onder de geïnterviewden bevonden zich zowel autochtonen als allochtonen, iets meer dan een derde was autochtoon, één op de vijf had een Surinaamse achtergrond. Het aandeel Marokkaanse en Turkse Amsterdammers was beduidend geringer. Dat laatste is opvallend. Het is bekend dat de Turkse gemeenschap in Amsterdam vrij veel zelfstandigen telt. Gevreesd werd dat veel van deze migrantenondernemers een marginaal bestaan leiden en dus aangetroffen zouden worden onder de werkende minima. Onder onze respondenten zijn weinig zelfstandigen⁹. Onder de resterende 29% procent 'overige allochtonen' bevinden zich o.a. vijf personen met een Indonesische achtergrond, drie personen met een Afghaanse achtergrond en eveneens drie personen met een Engelse achtergrond.

Tabel 4.1 laat het opleidingsniveau van de geïnterviewden zien, duidelijk wordt dat het niet alleen om laaggeschoolden gaat. Twintig respondenten hebben een hoger opleidingsniveau (HBO of universiteit) afgerond. De grootste groep (47 personen) betreft schoolverlaters met een afgeronde opleiding op HAVO/VWO- of MBO-niveau. Bijna vier op de tien respondenten is laag geschoold (hooguit een opleiding op VMBO-niveau en geen startkwalificatie).

---

⁹ Volgens informatie van het UWV hadden personen uit de onderzoekspopulatie in 2008 één of meerdere arbeidscontracten. Of zij daarnaast als zelfstandige werken was bij het UWV (en bij ons) niet bekend. Uit het onderzoek blijkt dat enkele personen zichzelf als ZZP'er zien, maar daarnaast ook enkele uren in loondienst werkten in 2008.

Tabel 4.1 Achtergrondkenmerken respondenten (aantallen)

	abs.
man	37
vrouw	72
31-40 jaar	30
41-50 jaar	40
51-65 jaar	39
alleenstaand	32
éénouder gezin	46
met partner geen kinderen	8
met partner en kinderen	20
anders	3
Surinamers	24
Turken	6
Marokkanen	9
overige niet-westerse allochtonen	15
westerse allochtonen	16
autochtonen	39
<i>hoogst genoten opleiding:</i>	
geen	2
basisonderwijs	12
VMBO (LBO, VBO, MAVO etc.)	28
VWO, HAVO, MBO, enz.	47
HBO, universiteit	20
totaal aantal	109

Beroep en arbeidssituatie van respondenten

Alle respondenten werkten in 2008 voor een bescheiden inkomen, al ervoer lang niet iedereen zijn of haar inkomen als 'bescheiden'. We legden hun diverse vragen voor over hun arbeidssituatie in 2008 (zie tabel 4.2).

De belangrijkste conclusies zijn:

- bijna de helft van de respondenten had een vast contract en 40 procent werkte op basis van een tijdelijk contract. De overige 11 procent werkte voor een uitzendbureau, had een nulurencontract, of werkte voornamelijk als zelfstandige.
- tegen de verwachting in gaat het zeker niet alleen om personen met 'kleine' baantjes: 45% gaf aan minimaal 30 uur per week te werken. Nog eens één op de vijf werkte tussen de drie en drie en een halve dag per week. Werkende armoede in Amsterdam blijkt dus – anders dan gedacht – niet direct samen te hangen met de hedendaagse trend van flexibilisering van de arbeidsmarkt.
- niet het hoge aandeel met een flexibele arbeidsrelatie (tijdelijke aanstelling, oproepkrachten, enz.) is kenmerkend voor de respondenten, maar eerder het aandeel parttimers.
- de respondenten is gevraagd aan te geven in welke bedrijfssectoren en beroepen ze werkzaam zijn. Achtentwintig procent werkt in de industrie, vervoer, horeca of detailhandel. Dit zijn sectoren met veel laagbetaald en vooral veel parttime werk. Wat opvalt is dat een zeer grote minderheid van de respondenten (44 procent) opgeeft voor 'de overheid'^{*} te werken en dat bijna één op de tien zegt in de kunstsector te werken. Het betreft hier meestal geen kunstenaars (slechts één informant), maar personen die als garderobemedewerker of kaartjesverkoper in het Muziekgebouw of de Amsterdamse poptempel Paradiso werken.
- de door de respondenten opgegeven beroepen laten een opmerkelijke diversiteit zien. Het gaat om dienstenberoepen variërend van schoonmaker, barkeeper, taxichauffeur, winkelbediende, medewerker van kinderopvang of thuiszorg, enz. Een enkeling werkt in wat kan worden aangeduid als een 'traditioneel industrieel beroep' (fabrieks-, magazijn- of inpakwerk). Werkende minima in Amsterdam hebben beroepen die passen bij de postindustriële economie van de stad.
- naast de typisch laaggeschoolde beroepen zoals schoonmaakwerk, beveiligingswerk enz. worden ook hoger gekwalificeerde beroepen genoemd. De grootste deelcategorie zijn functies in de gezondheidszorg. Ook waren diverse respondenten werkzaam in de 'sociale zorg' en werkten zes personen in het onderwijs.

Al met al kunnen we concluderen dat de werkende minima in Amsterdam niet vergelijkbaar zijn met dezelfde categorie in de Verenigde Staten die zich kenmerkt door laaggeschoolde, laagbetaalde en veelal flexibele dienstenbanen. De respondenten zijn ook werkzaam in hogere en in principe beter betaalde functies. De reden dat ze tot de werkende minima worden gerekend, is dat ze waarschijnlijk parttime werken.

---

^{*} De overheid als belangrijkste werkgever van de werkende minima in Amsterdam? Dat is een opmerkelijke bevinding! Men moet hierbij echter wel opmerken dat onze respondenten 'de overheid' kennelijk ruim opvatten, inclusief het onderwijs, gezondheidszorg, diverse vormen van sociaal werk, thuiszorg, kinderopvang en, zoals we zullen zien, de universiteit.

Tabel 4.2 Beroep en arbeidssituatie respondenten

	abs.	%
aard dienstverband		
vast contract	53	49
tijdelijk contract	43	40
uitzendbureau	3	3
nulurencontract	3	3
zelfstandige	6	6
totaal	108	100
aantal uren werk		
betaald werk > 35 uur	26	23
betaald werk >30-35 uur	24	22
betaald werk > 24-29 uur	23	21
betaald werk >16-23 uur	17	15
betaald werk < of = 16 uur	12	11
betaald werk (aantal uren niet gespecificeerd)	5	5
overig (niet werkend)	4	4
totaal	111	100
bedrijfssector		
landbouw	2	2
industrie	3	3
detailhandel	7	7
vervoer	7	7
zakelijke dienstverlening	15	14
horeca	12	11
overige dienstverlening	4	4
kunst	10	9
overheid	47	44
totaal	107	100
beroep		
fabrieks-, magazijn- en inpakwerk	4	4
(assistent) beveiligingsmedewerker	3	3
chauffeur/conducteur	9	9
schoonmaker	6	6
administratief medewerker	6	6
winkelpersoneel	7	7
medewerker horeca /uitgaansleven	10	10
docent /klassenassistent	3	3
medewerker kinderopvang	4	4
div. functies gezondheidszorg	13	13
medewerker thuiszorg	4	4
sociaal werk	7	7
wetenschappelijk onderzoeker /docent	3	3
kunstenaar	1	1
diverse overige functies	18	18
totaal	98	100

Hoe wordt men een werkende arme?

Hoe zijn de respondenten terechtgekomen in de baan van 2008? Welk werk deden ze voorafgaand aan de situatie in 2008 en hoe hebben ze dat werk gevonden? De voorafgaande periode kan zowel in 2007 zijn maar ook veel langer geleden.

De conclusies zijn:

- bijna de helft van de respondenten (49 procent) verrichtte in de periode voorafgaand aan het werk in 2008 betaald werk. Zij hadden toen een grote baan (29 procent van de respondenten), een kleine baan (17 procent van de respondenten) of ze werkten een onbekend aantal uren (3 procent van de respondenten). Daarnaast kwam 40 procent van de respondenten vanuit een situatie van werkloosheid of arbeidsongeschiktheid. 5 procent van de respondenten volgden eerst onderwijs en nog eens 5 procent van de respondenten waren anderszins niet-werkend (veelal huishouden).
- voor ongeveer één op de drie respondenten (34 personen) was bijstand of een andere uitkering de belangrijkste inkomstenbron voorafgaand aan het werk in 2008. Voor deze categorie gingen we na of zij vanuit de uitkeringsinstantie druk hebben ervaren om aan het werk te gaan. Pakweg tweederde van deze categorie heeft weinig of (geheel) geen druk ervaren om aan het werk te gaan (totaal 22 personen). Slechts 9 van de 34 personen hebben enige of sterke druk ervaren vanuit de uitkeringsinstantie om aan het werk te gaan. Vervolgens kwamen zij in een situatie van werken voor een bescheiden inkomen terecht.
- vooral informele kanalen zijn belangrijk bij het vinden van werk. Een op de vier respondenten vond het werk door zelf te vragen (open sollicitatie, langsgaan) en bijna evenveel respondenten vonden de baan via informele sociale netwerken. Iets minder dan één op de vijf respondenten vond een baan via een advertentie. Eén op de zes respondenten vond een baan via formele instanties. Ten slotte vond één op de tien respondenten werk via een vorige werkgever (inclusief uitzendbureaus) of stage of vrijwilligerswerk. Dergelijke activiteiten blijken dus te lonen bij het vinden van werk.

Tabel 4.3 De overgang naar de arbeidssituatie van 2008

	abs.	%
arbeidssituatie vóór 2008		
grote baan (< 24 uur)	29	29
kleine baan (=< 24 uur)	17	17
overig werk	3	3
werkloos, arbeidsongeschikt	40	40
onderwijs, stage (evt. met ander inkomen)	5	5
overig niet-werkend	5	5
totaal	99	100
hoe werk (uit 2008) gevonden?		
zelf gevonden (open sollicitatie, internet)	27	25
via familie, vrienden of kennissen	24	22
via een advertentie in krant of anders	20	19
via sociale dienst of uitkeringsinstantie	10	9
via arbeidsbureau of reïntegratiebedrijf	9	8
via vorige werkgever of uitzendbureau	8	7
door eerdere stage of vrijwilligerswerk	3	3
zelf bedrijf opgezet	3	3
anders	4	4
totaal	108	100
ervaren druk om vanuit uitkering naar werk te gaan?		
ja, enige druk	3	9
ja, sterke druk	6	18
weinig of geen druk ervaren	6	18
nee, geheel geen druk	16	47
geen antwoord	3	9
totaal	34	100

5 Hoe komt het dat mensen ondanks werk een bescheiden inkomen hebben?

De cruciale vraag in dit onderzoek is waarom mensen met werk arm zijn. Wat zijn de redenen dat mensen in deze situatie terecht komen? Welke belemmeringen ervaren ze waardoor ze, hoewel ze betaald werk verrichten, niet of moeilijk uit armoede kunnen ontsnappen? Bestaand onderzoek over werkende armoede geeft geen antwoord op deze vragen. Wel weten we welke sociale categorieën kwetsbaar zijn voor werkende armoede (met name vrouwen, eenoudergezinnen, parttimers, eenverdieners, laaggeschoolden en niet-westerse allochtonen; vgl. Snel et al 2008: 135-146; SCP 2007: 85-7), maar dit zegt nog weinig over *waarom* deze personen in deze situatie zijn terecht gekomen. We hebben het aan de respondenten gevraagd wat naar hun eigen mening de redenen waren waarom ze werkten en desondanks een bescheiden inkomen hadden (in 2008).

Tabel 5.1 Door respondenten genoemde redenen waarom ze werken voor bescheiden inkomen (meer antwoorden mogelijk)

	abs.	%
fysieke en/of psychische gezondheidsbeperkingen	46	21
tekortschietende opleiding	45	21
kon niet meer uren werken	38	17
zorg voor kinderen	35	16
kon geen ander werk of werk met meer uren vinden	27	12
lang werkloos/ziek geweest, geen kans op betere baan	8	4
echtscheiding	8	4
traumatische gebeurtenissen	7	3
lang voor kinderen gezorgd, geen kans op betere baan	5	2
totaal genoemde redenen	219	100

Redenen voor een bescheiden inkomen ondanks werk

Tekortschietende opleidingen, fysieke en/of psychische gezondheidsbeperkingen en de zorg voor kinderen zijn vaak oorzaak van het leven in een situatie van werkende armoede. Gezondheidsbeperkingen en zorgverplichtingen leiden ertoe dat mensen niet fulltime kunnen werken. Zeker als sprake is van laaggeschoold en laagbetaald werk leidt dit vaak tot werken met een bescheiden inkomen. Er zijn echter ook respondenten die wel meer uren per week zouden willen werken, maar geen ander werk of werk met meer uren kunnen vinden. Zij hebben weinig kansen op de arbeidsmarkt, de oorzaak ligt niet bij de persoonskenmerken.

Verder zijn er nog redenen in het verleden van de respondenten waardoor hun mogelijkheden beperkt zijn en zij *nu* in een situatie van werken met een bescheiden inkomen verkeren. Bijvoorbeeld echtscheidingen en andere traumatische gebeurtenissen in hun leven waardoor ze langere tijd niet of slechts beperkt konden werken, perioden van ziekten, werkloosheid of de zorg voor kinderen waardoor ze niet

deelnamen aan de arbeidsmarkt. Hoewel deze moeilijke situaties in hun leven achter de rug zijn, menen ze dat ze door hun langdurige afwezigheid op de arbeidsmarkt minder kans hebben op een betere baan.

In veel gevallen is het juist een combinatie van ongunstige factoren waardoor mensen in een situatie van werken met een bescheiden inkomen terecht zijn gekomen. Bijvoorbeeld: bij negen van de 34 gevallen waarin respondenten niet fulltime kunnen werken vanwege zorgverplichtingen is tevens sprake van fysieke of psychische gezondheidsbeperkingen waardoor men niet volledig kan werken. Een tekortschietend opleidingsniveau speelt bij zeer veel respondenten in meer of mindere mate een rol op de achtergrond. Kortom, vaak gaat het om een complexe combinatie van factoren waarbij niet of nauwelijks te achterhalen is welke factor doorslaggevend is. In de rest van dit hoofdstuk zullen we een aantal patronen waarom mensen werken voor een bescheiden inkomen nader verkennen.

Fysieke of psychische gezondheidsproblemen

Bij 46 respondenten spelen gezondheidsbeperkingen een rol bij het werken voor een bescheiden inkomen, al dan niet samen met andere factoren. Dit is pakweg één op de vijf genoemde redenen. Het betreft zowel fysieke als psychische gezondheidsproblemen (en soms een combinatie daarvan). Enkele respondenten vertellen dat ze formeel arbeidsongeschikt zijn verklaard, maar desondanks willen werken.

- Alleenstaande moeder (49 jaar) met twee kinderen. Na haar VWO wilde ze medicijnen studeren, maar werd herhaaldelijk uitgeloot. Zie ging toen maar Spaans studeren, maar is voortijdig gestopt want “daar kan je geen werk in vinden”. Daarna ging ze in de thuiszorg werken. Haar inmiddels ex-man was afkomstig uit Soedan en had geen verblijfsvergunning, waardoor zij moest werken. Uiteindelijk werd het haar teveel: ‘Ik kon het niet combineren: thuiszorg en thuis nog. (..) Mijn ex komt uit Soedan (..) hij was toen al depressief. (..). De bedoeling was dat hij ging werken en ik thuis voor de kinderen ging zorgen, ja dat was heel moeilijk’. ‘Ik heb een heel zwaar huwelijk achter de rug. Ik heb een flinke burnout gehad, laten we het daar maar op houden’. Ze kreeg daarna een arbeidsongeschiktheidsuitkering (WIA) en werkte een beperkt aantal uren bij het Leger des Heils. Ze zou nu graag een opleiding willen doen en meer willen werken [95].
- Alleenstaande moeder (35 jaar) met twee kinderen, Turkse achtergrond. Ze werkte op een notariskantoor, maar werd ontslagen wegens de crisis. Ze had gedacht snel werk te kunnen vinden, maar dat lukte niet. Ze probeerde zelfs schoonmaakwerk te doen via een uitzendbureau, maar ook dat lukte niet. Na een tijdje in de WW kwam ze in de bijstand. De bijstandsmedewerker bestempelde haar echter als ‘lui’ en zette haar aan nog meer te solliciteren. Zij raakte hierdoor toenemend in de war: “Ik vond het vreselijk. Ik kreeg er echt nachtmerries van. (..) Ik heb een tijd gehad dat ik bij een psycholoog liep. Ik was psychisch helemaal in de war, ik vond het zo afschuwelijk dat mensen mij zo beleerden. Terwijl je zo je best doet en altijd hebt gewerkt...”. Tegelijkertijd scheidde ze van haar (eveneens werkloze) man, wat ook veel stress opleverde. Bovendien heeft haar zoontje ADHD en lichte verschijnselen van autisme waardoor ze vaak met hem naar ‘allerlei instanties’ moet. Door deze combinatie van factoren kan ze alleen parttime werken (drie dagen per week) en heeft ze een bescheiden inkomen [270].

Bij beide bovenstaande gevallen ging het om respondenten met psychische klachten, daarnaast zijn er ook respondenten met fysieke gezondheidsproblemen.

- 61-jarige man, alleenstaand. Werkte jarenlang als marktkoopman op de Albert Cuyp maar kon eind jaren '80 vanwege een ziekte niet meer werken. Kwam in de WAO terecht en zou volgens zijn arts helemaal niet meer moeten werken. Toch werkt hij sinds 2002 voor één dag per week als surveillant op een HBO-school: "Dat deed ik vooral om een beetje bezig te blijven, het leverde mij financieel helemaal niks op" [661].
- Alleenstaande vrouw (41 jaar). Ze is hoogopgeleid, maar kan door jarenlange drugs- en alcoholverslaving maar beperkt werken. Ze is in 2006 gestopt met alcohol- en drugsgebruik: "...maar ja, als je twee jaar zoveel hebt gebruikt ben je nog zo vaag eigenlijk (...). Dus ik was niet echt in staat om te werken en dingen op te pakken". Pas toen in 2008 haar WW-uitkering werd stopgezet, ging ze werken. Ze werkt 22 uur per week en vindt zelf dat ze niet meer uren kan werken: "Nee, dat is echt de max. (...). Mijn baas vroeg op een gegeven moment of ik drie dagen per week wilde werken. Maar alleen het idee al. Ik ga echt dood van die 2,5 dag. Dat was meer dan zwaar genoeg. (...) Ja, het is moeilijk uit te leggen als je het zelf niet hebt meegemaakt. De kleinste dingen zijn al enorm om te doen.." [1079].

Bij alle geciteerde gevallen gaat het om fysieke of psychische gezondheidsproblemen van de betrokkenen zelf. Daarnaast zijn er ook gevallen waarin respondenten vanwege gezondheidsproblemen van hun partner of kinderen meer tijd aan zorg moeten besteden, waardoor ze minder kunnen werken en dus in een situatie van werken voor een bescheiden inkomen terechtkomen.

- 30-jarige man, woont met partner en twee kinderen, Egyptische achtergrond. Hij had samen met zijn vrouw een restaurant totdat zij na een auto-ongeluk niet meer kon werken. Daarna probeerde hij het restaurant nog enige tijd alleen te runnen, maar dat was teveel werk. Daarom is het bedrijf nu omgevormd tot een bar, maar dat brengt minder geld op. De informant zoekt de oorzaak voor het werken met een bescheiden inkomen ook bij de geringe ondersteuning van kleine ondernemers door de overheid: "Ja, die kleine ondernemers in Nederland, ze laten je hier gewoon in de steek. Die grote ondernemers, die worden aan alle kanten geholpen (...). Maar een kleine ondernemer, voor jou tien anderen..." [30].
- Alleenstaande man (53 jaar). Hij is zeer laag opgeleid (alleen basisonderwijs) en heeft daarom weinig perspectieven op de arbeidsmarkt. Hij werd door de sociale dienst onder druk gezet om een laagbetaalde baan te accepteren, anders zou hij zijn uitkering kwijtraken. Daarnaast had hij de zorg voor zijn zieke vrouw: Qua leeftijd en opleidingsniveau was ik totaal niet aantrekkelijk voor werkgevers. Ik kon een opleiding volgen in avonduren, maar ik wilde voor mijn terminaal zieke ex-vrouw zorgen. Dus een opleiding had ik er niet bij kunnen doen." [1194]

Zorg voor kinderen

In totaal 35 respondenten geven aan dat ze vanwege de zorg voor kinderen niet meer kunnen werken of ander werk kunnen doen waardoor ze wellicht meer zouden kunnen verdienen. Dit is pakweg één op de zes genoemde redenen. Op één persoon na gaat het steeds om vrouwen, merendeels alleenstaande moeders. Opmerkelijk in hun verhalen is echter dat het slechts in enkele gevallen *alleen* om de zorg voor kinderen gaat waardoor ze weinig uren kunnen werken en daardoor een bescheiden inkomen hebben. In de meerderheid van de gevallen is naast de zorg voor kinderen ook sprake van andere factoren waardoor ze werken voor een bescheiden inkomen, met name gezondheidsbeperkingen (van de moeder zelf of van het kind) of een te gering onderwijsniveau waardoor men niet meer kan verdienen. Volgens sommige moeders hangt dit laatste overigens weer samen met de zorg voor kinderen: ze zijn vanwege de kinderen met hun opleiding gestopt en hebben daardoor nu te weinig opleiding om beter betaald werk te krijgen. In deze paragraaf beschrijven we drie patronen waardoor mensen in een situatie van werken met een bescheiden inkomen zijn terechtgekomen: alleen de zorg voor kinderen, zorg voor kinderen in samenhang met gezondheidsbeperkingen en zorg voor kinderen in samenhang met tekortschietende opleidingen.

In een aantal gevallen was de zorg voor kinderen oorzaak van het werken voor een bescheiden inkomen, zonder dat sprake was van bijkomende ongunstige factoren. De betrokkenen zijn minder gaan werken of gestopt met werken om meer tijd voor de kinderen te hebben. Vaak is dit een bewuste keuze, waarbij men de consequenties (een laag inkomen) op de koop toe neemt. Ze zien de tijd met minder werk en minder inkomen dus als een 'overbrugging' zolang de kinderen klein zijn. Gesproken wordt wel van 'subjectieve overbruggers': mensen werken een tijdlang minder of helemaal niet vanwege een hoger doel (zorg voor kinderen, maar ook een opleiding of professionele heroriëntatie) (Leibfried et al. 1999: 91-98). De auteurs constateren echter dat niet alle 'subjectieve overbruggers' er daadwerkelijk in slagen uit armoede te ontsnappen. Soms blijkt de periode zonder of met minder werk een vicieuze cirkel waaruit men moeilijk uitkomt.

- Alleenstaande moeder (35 jaar). Voordat ze kinderen kreeg, werkte ze als fotograaf en verdiende een redelijk inkomen. Inmiddels heeft ze twee kinderen, waaronder een baby. Sinds haar eerste zwangerschap is ze minder gaan werken, eerst 24 uur per week (drie dagen) en daarna slechts 20 uur per week. Ze heeft er bewust voor gekozen de kinderen niet naar de dagopvang te brengen, maar er zelf thuis voor te zorgen: "Ik ben voor mezelf natuurlijk de uren gaan inleveren, ik wil mijn kinderen niet continu op een dagopvang hebben. Dat vind ik zielig". Ze lijkt vrede te hebben met de consequenties van deze keuze: "Wat ik zeg, dan maar minder geld. [...] Maar er wel voor de kinderen kunnen zijn, want die hebben me nodig".
- Vrouw met Marokkaanse achtergrond (32 jaar), woont samen met haar man en vier kinderen. Ze had diverse baantjes (o.m. de thuiszorg) en werkt nu als balimedewerkster van een badhuis. Ze kon echter nooit iets opbouwen omdat ze steeds stopte met werken als ze zwanger was. Om dezelfde reden heeft ze ook haar opleiding als zorghulp voortijdig afgebroken. In de periodes dat ze wel werkte, werkte ze slechts 20 uur per week omdat ze voor haar kinderen wilde zorgen.
- Alleenstaande moeder (35 jaar) met twee kinderen, Marokkaanse achtergrond. Na haar scheiding werd ze snel onder druk gezet door de sociale dienst om werk te

zoeken. Aangezien ze redelijk geschoold is (HAVO/VWO) vond ze snel parttime werk als administratief medewerker bij een instelling voor jeugdgezondheidszorg. Ze wil niet fulltime werken vanwege hoge kosten voor kinderopvang maar ook omdat ze graag bij haar kinderen wil zijn: “Je wilt er toch voor ze zijn, voordat je het weet zijn ze alweer wat ouder. Ja, wil ik wel veertig uur per week bij een baas doorbrengen? Dan kom je 's avonds thuis: de afwas, eten koken, voor je het weet is het al weer acht uur en moeten de kinderen naar bed. Wil ik wel zo leven? Wil ik wel de helft van hun leven missen?”.

De laatste respondent is een typisch voorbeeld van een ‘subjectieve overbrugger’: ze accepteert een periode met minder werk en minder inkomen in de verwachting dat het later beter wordt. Uit de verhalen van onze respondenten blijkt echter dat deze verwachting niet altijd uitkomt. Hieronder enkele voorbeelden van vrouwen die vroeger vanwege de kinderen zijn gestopt met werk en/of hun opleiding en daarvan op latere leeftijd nog steeds de nadelige gevolgen merken.

- Alleenstaande moeder (53 jaar) met twee thuiswonende kinderen. Surinaamse achtergrond. Tijdens haar huwelijk bleef ze lang thuis om voor de kinderen te zorgen, vooral op wens van haar man. Na haar scheiding moest ze gaan werken, maar omdat ze zo lang niet gewerkt had was het moeilijk een baan te vinden. Ze vond alleen baantjes als oproepkracht in de thuiszorg en later als assistent-beveiligers. Beide banen betroffen parttime werk. Inmiddels hoeft ze voor de kinderen niet meer thuis te blijven, maar ze vindt geen werk waar ze meer uren kan werken en dus meer kan verdienen. Zorg voor kinderen speelt hier dus een indirecte rol: doordat ze tijdens haar huwelijk thuis bleef voor de kinderen, kon ze zich qua werk en opleiding niet verder ontwikkelen waardoor ze nu geen beter werk kan vinden.
- Alleenstaande moeder (49 jaar) met nog één (inmiddels volwassen) kind thuis. Na haar middelbare school heeft ze nooit verder geleerd en lang niet gewerkt vanwege de kinderen. Omdat haar man een inkomen had, hoefde ze ook niet te werken. Toen de kinderen ouder werden, ging ze weer werken maar kon alleen parttime werk bij de Thuiszorg vinden. Ze kan hier niet meer uren werken, maar meent ook dat ze haar werk in een fulltime functie fysiek niet zou kunnen volhouden. Daarnaast is ze bang om ander werk te zoeken: het gebrek aan baan zekerheid schrikt haar af.

In veel andere gevallen zijn er naast de zorg voor kinderen bijkomende ongunstige factoren waardoor onze respondenten werken voor een bescheiden inkomen. In 12 van de 34 gevallen lijkt een combinatie van zorg voor kinderen en gezondheidsbelemmeringen de oorzaak voor het werken voor een bescheiden inkomen.

Enkele voorbeelden:

- Alleenstaande moeder (53 jaar) met één kind, Surinaamse achtergrond. Ze werkte voorheen in een kinderdagverblijf, maar dat ging niet meer door haar ziekte (‘ziekte van Bell’). Hierdoor belandde ze eerst in de ziektewet en daarna kon ze alleen parttime werken. Ze werkt nu 27 uur per week in de thuiszorg. Hierdoor heeft ze een bescheiden inkomen, maar ze heeft nu wel meer tijd voor haar dochter: “Ik wilde voor mijn dochter zorgen en als ik fulltime zou werken zou dat moeilijk gaan. Maar de belangrijkste reden is dat ik tijdens mijn vorige werk Bell heb gekregen”.

- Samenwonende vrouw (41 jaar), Surinaamse achtergrond. Woont samen met partner, geen kinderen meer thuis. Met 19 jaar werd ze zwanger en stopte ze met haar opleiding. Had toen veel psychische problemen: ““Dat was psychisch niet leuk, een hele nare situatie. Hele nare relatie. Drama. Dan ben je helemaal niet bezig met werk, maar alleen met hoe zorg ik ervoor dat ik rechtop blijf staan”. Later ging ze weer werken, maar dat eindigde in een burnout. Nu werkt ze mee in het bedrijf van haar partner.
- Alleenstaande moeder (46 jaar) met twee kinderen. Werkt parttime als assistent bibliothecaresse. Ze werkt parttime omdat het psychisch niet goed gaat met haar kinderen en daardoor ook niet met haar zelf. Zelf verklaart de respondent haar bescheiden inkomen als volgt: “De reden is gewoon de persoonlijke situatie, dus met de kinderen. Met de kinderen heb ik nogal wat toestanden gehad op psychisch gebied. [...] in therapie, intern opgenomen. [...] Ik kon daardoor niet langer gaan werken. Ik moest [...] ze eigenlijk heel erg begeleiden, de dochters. Daardoor zelf psychisch ook niet helemaal [...] ook zelf therapie volgen [...].

Een tweede veelvoorkomende combinatie van oorzaken van werken voor een bescheiden inkomen is zorg voor kinderen met een geringe of verkeerde opleiding. In 11 van de 34 gevallen waar de zorg voor kinderen als oorzaak wordt genoemd, speelt daarnaast ook het tekortschietende opleidingsniveau een rol. Soms hangen beide zaken nadrukkelijk samen: sommige vrouwen breken vanwege de zwangerschap of de kinderen hun opleiding voortijdig af en ondervinden later daarvan de consequentie en zijn aangewezen op laagbetaald werk. Zeker wanneer ze geen partner met een inkomen hebben en vanwege de kinderen niet fulltime kunnen werken, leidt dit vrijwel zeker tot een bescheiden inkomen (of minder).

- 32-jarige vrouw, woont met partner en één kind, Iraakse achtergrond. Ze heeft haar opleiding niet afgerond door de zwangerschap van haar (later overleden) dochter. Ze is pas gaan werken toen haar man zijn eigen bedrijf kwijt raakte. Sindsdien werkt ze als oproepkracht. Ze werkt weinig omdat ze bij haar zoon wil zijn en ook omdat een crèche te duur is: “Hij is klein. Als hij naar school gaat is het makkelijker. Geen oppas, geen crèche... (we kunnen) niet zoveel betalen. Plus kindje ook bij mama blijven. Is gezellig toch.”
- Alleenstaande moeder (33 jaar) met één kind, Turkse achtergrond. Ze heeft haar Mbo-opleiding niet afgemaakt, omdat ze al een goede baan had en aardig verdiende. Tijdens de zwangerschap is ze, mede om medische redenen, gestopt met werken. Daarna bleef ze vier jaar thuis bij haar kind. Toen ze daarna weer werk ging zoeken, bleek het heel moeilijk om weer een baan op niveau te vinden: “Ik heb er heel lang uitgelegd. Ik heb ervaring in het bankwezen en vroeger telde dat. Maar ik heb geen diploma's en daar wordt nu op gelet”.

Traumatische gebeurtenissen

Zeven respondenten (6 procent) geven aan dat hun huidige positie een direct of indirect gevolg is van traumatische gebeurtenissen in het verleden. Twee vrouwen voeren hun huidige situatie terug op geweld en misbruik in hun jeugd, twee andere vrouwen werden tijdens hun huwelijk mishandeld door hun man.

- Alleenstaande moeder (34 jaar) met één kind. Ze vertelt dat ze samen met haar moeder en zusje werd mishandeld door haar vader: “Een heel vervelende jeugd gehad ...ehm... waar dus ook mishandeling bij kwam kijken van mijn vader. (Het) was allemaal bij de politie bekend en we hebben ook in een ‘blijf van mijn lijf’-huis gezeten”. Haar vader overleed toen zij 17 was. Eerst was ze opgelucht, maar daarna kwam de grote klap en kon het haar niets meer schelen. Ze heeft toen haar school niet afgemaakt en zat met een bijstandsuitkering thuis. Inmiddels is ze alleenstaande moeder en heeft ze een chronische ziekte waardoor ze snel moe is en niet fulltime kan werken.
- 34-jarige vrouw, woont met partner en kind, Surinaamse achtergrond. Ze heeft een moeilijke jeugd gehad en is als kind misbruikt. Hierdoor heeft ze indertijd haar opleiding niet afgemaakt. Pas toen ze als volwassene hulp zocht, ging het beter met haar. Ze heeft een eigen kinderopvangbedrijf thuis (gastouder), maar dat liep in 2008 nog niet storm. Een jaar later ging het veel beter. Geringe opleiding als gevolg van jeugdtrauma lijkt hier de belangrijkste oorzaak van het bescheiden inkomen.
- Alleenstaande vrouw (51 jaar), Bulgaarse achtergrond. Ze werd tijdens haar huwelijk mishandeld: “Toen kwam de echtscheiding en moest ik voor mezelf zorgen. De scheiding was een probleem omdat hij mij mishandelde. Daardoor kwam ik terecht bij de vrouwenopvang en kon ik niet werken. Het was ook een probleem bij het werk zoeken. Ik was in de war door alles wat er gebeurd was en ik was heel onstabiel en niet assertief genoeg”. Later ging het beter met haar en kreeg ze parttime werk.

Andere traumatische gebeurtenissen waarover onze respondenten vertellen, betreffen een overleden kind (van de al eerder geciteerde Iraakse vrouw), de traumatische ervaringen van een Iraans-Koerdische vluchteling en een gewapende ruzie met de broer van zijn ex-vrouw (42-jarige man met Marokkaanse achtergrond). Overigens is lang niet altijd duidelijk of deze traumatische ervaringen de oorzaak zijn van het werken met een bescheiden inkomen. Zo is bij de laatste casus ook sprake van gezondheidsklachten en gebrekkige taalbeheersing:

- De belangrijkste reden (voor het werken met een bescheiden inkomen) is dat ik psychische klachten heb en niet wil werken in Nederland. Ik spreek de taal nauwelijks en ik maak geen kans om hoger op te komen” .

Geen ander werk kunnen vinden

Van alle respondenten zijn er 16 die ander of méér werk zouden willen doen, maar dat niet kunnen vinden. Bij hen ligt het probleem niet zozeer bij persoonskenmerken maar bij de beperkte mogelijkheden die de arbeidsmarkt hen biedt. Opmerkelijk is dat veel van hen bij de overheid of elders in de publieke sector werken (bijvoorbeeld baliemedewerkster bij een museum of een instelling voor ouder-kind-zorg maar ook beter gekwalificeerde functies zoals een voedingsassistente in een ziekenhuis en een re-integratiemedewerker). Diverse respondenten zeggen dat ze wel meer uren zouden willen werken, maar dat daar in deze tijden van bezuiniging geen geld voor is:

- Alleenstaande moeder (51 jaar) met één kind. Ze werkt 24 uur per week als medewerker bij een re-integratiebedrijf en ontvangt daarnaast een aanvullende uitkering. Nu haar kind groter is, wil ze graag meer werken: “Nou met mijn huidige baan kan ik niet meer uren krijgen. Omdat er geen geld meer is, dus een uitbreiding

van mijn uren zit er helemaal niet meer in. Ik zou graag 4 uur meer willen maar dat lukt nu niet”.

Andere respondenten in deze categorie werken in de private sector: als postbesteller, in een supermarkt of bij een cateringbedrijf. Eén respondent heeft bewust voor zijn laagbetaalde baan gekozen: hij werkt parttime als beheerder in een sportschool:

- “Ik werk in een branche waar het gewoon slecht betaald wordt, maar ik kies er voor”.

Naast (en deels overlappend met) deze categorie respondenten die aangeven meer te willen werken, zijn er ook respondenten die om uiteenlopende redenen niet meer willen werken, bijvoorbeeld omdat ze het werk gegeven hun specifieke situatie en capaciteiten nu al te zwaar vinden, omdat ze meer vrije tijd willen of omdat ze vrezen er financieel op achteruit te gaan als ze meer gaan werken. *(Zeven respondenten geven aan niet meer te willen werken omdat ze er financieel op achteruit zouden gaan. Bijvoorbeeld vanwege hoge kosten van kinderopvang, door het verliezen van hun arbeidsongeschiktheidsuitkering of bijzondere bijstand, door een schuld die ontstaan is door de combinatie van werk naast een uitkering of door het niet willen ruilen voor ander werk omdat er dan het risico is binnen een jaar ontslagen te worden. Eén respondent merkt tot slot op, dat ze met haar werk nu minder inkomen heeft dan indertijd met een uitkering plus diverse toeslagen).*

Tekortschietend opleidingsniveau en onvoldoende beheersing Nederlandse taal

Het gaat niet alleen om een laag opleidingsniveau, maar bijvoorbeeld ook om verkeerde opleidingen (sommige respondenten hebben een academische opleiding achter de rug waarmee ze geen baan kunnen vinden) of om in het buitenland gevolgde opleidingen die in Nederland niet erkend of op waarde geschat worden. Bij respondenten met een migratieachtergrond is gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal vaak een reden waarom ze zijn aangewezen op laaggekwalificeerd en dus laagbetaald werk. In totaal wordt het tekortschietend opleidingsniveau bij bijna de helft (bij 45 van de 109 respondenten) expliciet aangegeven als reden voor het werken voor een bescheiden inkomen. Ook hierbij speelt een combinatie met andere factoren een rol.

- Hij wilde vroeger graag componist voor filmmuziek worden al heeft hij nooit een opleiding in die richting gedaan. Doordat hij het desondanks steeds bleef proberen deed hij ook geen andere opleidingen met als gevolg dat hij nu geen diploma's heeft: “Op een gegeven moment dacht ik, het gaat nooit meer lukken. Toen ben ik gaan solliciteren op baantjes die ik zonder opleiding kon krijgen. Het beveiligingswerk beviel erg goed en dat ben ik blijven doen”. Hij kan wel rondkomen van zijn bescheiden inkomen: “omdat ik al zo lang in een uitkeringssituatie zat, was ik eigenlijk al gewend om zuinig te leven”.
- 32-jarige man, woont met vrouw en kind, Marokkaanse achtergrond. Hij woont sinds 2006 in Nederland. Eerst werkte hij niet om de taal te leren, maar sinds 2007 werkt hij als schoonmaker. Vanwege zijn gebrekkige taalbeheersing kan hij geen beter betaald werk krijgen. In Marokko had hij wel een hogere functie: “Mijn vrouw heeft mij meerdere malen aangespoord om weer naar school te gaan want in Marokko heb ik jarenlang gewerkt voor de gemeente”. Zijn werkgever geeft hem echter geen vrij om een opleiding te volgen en hij kan ook niet minder gaan werken. Omdat zijn vrouw niet

werkt, moeten ze leven van zijn inkomen. Het grootste probleem is echter de taal: "Omdat ik de taal niet spreek en geen opleiding in Nederland heb gevolgd, maak ik geen kans bij sollicitaties".

- Alleenstaande vrouw (33 jaar), Surinaamse achtergrond. Ze ging met 15 jaar al van school en heeft daardoor alleen basisonderwijs afgerond. Na vele jaren zwart werk, werkt ze sinds 2006 als arbeidstrainer op een sociale werkplaats. Ze kreeg dit werk via de sociale dienst. Zelf meent ze dat ze een bescheiden inkomen heeft vanwege een gebrek aan opleiding en aan geregistreerde arbeidsjaren: "Nou, als ik mijn school had afgemaakt, dan had ik denk ik een betere baan kunnen vinden, maar ik ging met mijn stomme hoofd teveel naar andere mensen luisteren. Daar heb ik wel spijt van".
- Alleenstaande moeder (48 jaar) met één kind, Surinaamse achtergrond. Toen haar kind klein was leefde ze vijf jaar van een uitkering. Sinds 2005 volgt ze een opleiding als apothekersassistente. Onderdeel hiervan was een betaalde stage waardoor ze in 2008 werkte voor een bescheiden inkomen. In 2009 is deze stage omgezet in een betaalde baan, waardoor ze meer ging verdienen. Doordat ze schulden moet afbetalen, is ze er naar haar gevoel financieel niet op vooruit gegaan: "Ik verdien dus meer, maar ik ben ook in schuldsanering geraakt dus moet ik elke maand wel afbetalen. Ik kwam in de schuldsanering door de schulden die ik had gemaakt met de studie".

6 Uit de armoede gekomen door werk

Het doel was om 75 respondenten te interviewen die in 2008 tot de categorie ‘werkende minima’ behoorden en in 2009 nog steeds werkten, maar uit armoede waren ontsnapt. Daarnaast wilden we 75 respondenten interviewen die in beide jaren tot de categorie werkende minima behoorden. Dit is niet gelukt. Uiteindelijk hebben we 20 personen geïnterviewd, die in 2008 tot de werkende minima behoorden en zich een jaar later “uit de armoede hadden gewerkt” (vgl. Hoff 2010). We zijn voor elk van de twintig respondenten¹⁰ nagegaan *waarom* ze het in 2009 financieel beter hadden gekregen dan een jaar eerder.

In theorie kunnen huishoudens op twee manieren uit armoede ontsnappen: of omdat ze een hoger inkomen krijgen (bijvoorbeeld omdat men meer gaat werken of omdat er een extra inkomen in het huishouden bijkomt) of omdat de huishoudsamenstelling verandert waardoor de relevante armoedegrens verandert.¹¹ Dit laatste komt bij onze respondenten niet voor. In alle gevallen was er in 2009 sprake van een hoger huishoudinkomen.

Tabel 6.1 Waarom hoger inkomen in 2009? (meer antwoorden mogelijk) (aantallen)

	abs.
meer uur gaan werken	8
andere baan of ander werk gekregen	7
zelfde werk salarisschaal hoger	4
beter geworden – fysiek	3
school afgemaakt, nieuwe opleiding gevolgd	3
extra inkomen (nieuwe partner, extra uitkering)	2
minder zorgtaken	1
uit schuldsanering	1
beter geworden – psychisch	1
andere redenen	12
totaal aantal genoemde redenen	42

Tabel 6.1 geeft een overzicht van de door respondenten genoemde redenen waarom ze het in 2009 financieel beter hadden dan een jaar eerder. In twee gevallen kwam dit door een extra inkomen in het huishouden. Een 54-jarige vrouw vertelde dat ze in 2008 is getrouwd en dat haar partner een eigen inkomen heeft. Door hun beide inkomens behoren ze in 2009 niet meer tot de minima. Hetzelfde geldt voor een 46-jarige

¹⁰ Het betreft de volgende respondentnummers: 142, 205, 212, 290, 369, 555, 573, 741, 1234, 1263, 1279, 1301, 1323, 1411, 1442, 1694, 1823, 1841, 1852, 2163.

¹¹ In veel armoedeonderzoek is de gehanteerde armoedegrens afhankelijk van het aantal leden van het huishouden. Een verandering van dit aantal (door geboorte, sterfte, uit huis gaan van kinderen, enz.) is direct van invloed op de hoogte van de armoedegrens. De in dit onderzoek gehanteerde armoedegrens is gebaseerd op de bijstandsnormen (110% van het relevante bijstandsinkomen). Het aantal huishoudleden is niet van invloed op de bijstandshoogte, alleen de huishoudsamenstelling. Krijgt een alleenstaande een kind of een partner, dan verandert ook de bijstandshoogte: er is dan immers sprake van een eenoudergezin of een van een paar (al dan niet met kinderen). Als er nog een kind bijkomt of een kind het ouderlijk huis verlaat, heeft dat geen invloed op de bijstandshoogte (tenzij een alleenstaande ouder hierdoor weer alleenstaande wordt).

alleenstaande moeder met een gehandicapt volwassen kind thuis. Doordat het kind een Wajong-uitkering kreeg en de vrouw meer is gaan werken, behoort ook dit huishouden niet meer tot de minima.

In alle andere gevallen was er sprake van een gestegen huishoudinkomen, bijvoorbeeld omdat men méér is gaan werken, een andere baan of ander werk heeft gekregen of in dezelfde baan meer is gaan verdienen. De reden dat respondenten meer zijn gaan werken of verdienen is bijvoorbeeld omdat ze 'beter zijn geworden', hun school hebben afgemaakt of een nieuwe opleiding hebben gevolgd, minder zorgtaken, enz. Hieronder volgen hun verhalen.

Overigens gaat het in sommige gevallen om een bescheiden inkomensverbetering. Vier respondenten vertelden dat ze in 2009 alleen vanwege een periodieke salarisverhoging een hoger inkomen hadden gekregen.

- Vrouw (32 jaar) woont met partner en twee kinderen, Turkse achtergrond. Ze werkt drie dagen per week als pedagogisch medewerker: "Het is normaal dat je ieder jaar wat meer verdient dan het voorgaande jaar (€30 per maand erop voor gegaan)."
- Alleenstaande moeder (36 jaar), Surinaamse achtergrond. Bij DWI zit je in periodieken en ik ga dan steeds een bedrag hoger. Dat is normaal want dat gebeurt bij iedere collega. Vraag: Zijn er geen andere redenen geweest? Nee. Niet dat ik weet. Ik ben iets beter gaan verdienen omdat ik een periodiek omhoog ging.
- Alleenstaande moeder (36 jaar), Surinaamse achtergrond. In 2009 was ik eindelijk na 3 jaar uit de schuldsanering. Dit was de enige reden. Ik had misschien een periodiek erbij, maar dit scheelde echt maar 20 of 30 euro.¹²

Vier andere respondenten, allen vrouwen, vertelden dat ze het in 2009 financieel beter hadden gekregen omdat ze in dezelfde baan meer uren konden gaan werken, mede omdat de kinderen niet zo klein meer waren.

- Vrouw (48 jaar) woont met partner en kinderen, Chinese achtergrond. Ik ben binnen hetzelfde bedrijf wat meer uren gaan werken. Eerst was dit 25 uren en nu is dat tussen de 25 uren en 30 uren per week.
- Alleenstaande moeder (53 jaar), Surinaamse achtergrond. Ik kreeg fulltime werk in de kinderopvang wat ik fysiek weer aankon. Dus ander werk en meer uren. Ook was mijn dochter ouder waardoor ik minder vaak thuis hoefde te zijn en een fulltime baan kon nemen.

In 7 van de 20 gevallen ging de respondent er in 2009 financieel op vooruit vanwege een nieuwe baan. Twee van hen kregen beter betaald werk na afronding van een opleiding. In deze gevallen konden respondenten in hun nieuwe baan meer werken en daardoor ook meer verdienen:

- Alleenstaande man (47 jaar): "Meer gaan werken. Wat ik eerst deed (art support) was leuker, maar in de zorg verdiende ik meer".
- Alleenstaande man (45 jaar). Hij heeft de kunstacademie gedaan, maar heeft daar niets mee gedaan. Hij werkte meerdere jaren als huishoudelijke hulp in de thuiszorg,

---

¹² Dat mevrouw in 2009 'uit de schuldsanering' was, had uiteraard grote invloed op haar financiële situatie maar haar formele inkomen verandert hierdoor niet. Of mensen al dan niet tot de minima behoren, is alleen afhankelijk van de inkomenshoogte (dus niet van uitgaven om schulden af te betalen of andere uitgaven).

maar heeft nu een nieuwe baan: “Ik had een andere baan die net wat meer betaalde. Daarnaast werkte ik twee keer per maand 30 uur per week”.

- Alleenstaande moeder (42 jaar) met twee kinderen. Door de bij haar eerdere baan opgedane ervaring kon ze op een betere baan elders solliciteren: “Doordat ik de ervaring van de P. had kon ik zonder de juiste opleiding op die nieuwe functie solliciteren bij DL en hebben ze me aangenomen”.

Drie respondenten vertelden dat ze het in 2009 financieel beter hadden gekregen door hogere inkomsten uit een eigen bedrijf. Een van hen is beeldhouwster die in 2009 twee beelden verkocht ‘voor een hoop geld’. Een andere informant vertelde dat ze in 2008 begonnen was met kinderopvang aan huis en dat ze in 2009 meer kinderen te verzorgen kreeg en dus ook meer inkomsten.

- 34-jarige vrouw, Surinaamse achtergrond: “Dat ik meer kinderen kon gaan verzorgen. Ik leerde meer mensen kennen en die vertelden door wat ik deed. Zo kon ik meer kinderen verzorgen en meer geld verdienen” .

We vroegen de respondenten die het in 2009 financieel beter hadden gekregen of ze hiervoor steun van derden hebben gekregen. Zo ja, hoeveel steun en van wie?

Tabel 6.2 Verkregen steun (meer antwoorden mogelijk) (aantallen)

	veel	weinig	geen	totaal
gemeente	2	2	14	18
DWI (sociale dienst)	3	0	15	18
UWV	1	2	14	17
collega's	5	1	12	18
andere zelfstandigen	2	0	14	16
vrienden/familie	4	0	14	18
anderen	7	0	4	11

De grote meerderheid van de respondenten die het in 2009 financieel beter kregen, hebben hierbij weinig of geen steun van derden gekregen. Slechts een handvol respondenten zegt dat ze ‘veel’ steun van de gemeente of van uitkeringsinstanties (sociale dienst, UWV) kregen.

Voor zover respondenten steun van derden ontvingen, was dat eerder van mensen uit hun informele netwerken (collega's, vrienden, familie en anderen zoals een werkgever, een mentor van een opleiding, sociaal raadslieden en diverse zorginstellingen). Overigens zeggen de meeste van de respondenten dat ze geen behoefte hebben aan ondersteuning door derden. De vraag of men behoefte heeft aan meer, of andere, ondersteuning wordt door slechts vijf van de twintig respondenten bevestigend beantwoord. Vier van de 20 respondenten vinden dat de gemeente hen op een andere manier beter had kunnen ondersteunen.

7 Voorzieningengebruik, ervaren steun en toekomstverwachtingen

Aan het einde van het interview stelden we de respondenten enkele algemene vragen over het gebruik van voorzieningen van de gemeente, de mate waarin men steun van een derde ontving of wenst te ontvangen en hun verwachtingen omtrent de toekomst.

Bekendheid en gebruik van voorzieningen

Voorals de zorg- en huurtoeslag zijn voorzieningen die de meeste respondenten kennen en waarvan velen gebruik maken. Van de gemeentelijke voorzieningen zijn de kwijtschelding van de gemeentebelasting en de stadspas relatief het meest bekend, maar er wordt beduidend minder gebruik gemaakt van deze voorzieningen dan van de huur- en zorgtoeslag. Minder dan één op de drie respondenten zegt gebruik te maken van de mogelijkheid tot kwijtschelding gemeentebelasting. Slechts een kwart van de respondenten maakt gebruik van de stadspas voor de minima in de gemeente Amsterdam. Het gebruik van andere gemeentelijke minima voorzieningen zoals de langdurigheidstoeslag, plusvoorziening, woonlastenfonds, lenen met rentesubsidie, regeling woonkostenbijdrage en het Fonds Bijzondere noden is nog geringer.

Tabel 7.1 Bekendheid met en gebruik van voorzieningen (procenten)*

	niet van gehoord	wel bekend, niet gebruikt	nu of vroeger gebruikt	totaal aantal (= 100%)
zorgtoeslag	1	7	93	107
huurtoeslag	2	33	65	109
Stadspas	6	69	25	109
schuldhulpverlening	20	68	12	108
bijzondere bijstand	21	71	8	109
Scholierenvergoeding	30	38	32	81
Pc-voorziening voor kinderen	42	46	12	81
ziektelastenverzekering voor minima	44	32	24	107
Langdurigheidstoeslag	46	45	8	108
Jeugdsportfonds	54	36	10	80
Plusvoorziening	70	29	1	109
Woonlastenfonds	72	22	6	109
lenen met rentesubsidie	72	27	2	109
regeling woonkostenbijdrage	80	15	6	109
Fonds Bijzondere noden	80	19	1	109

* Deze tabel gaat over het bereik van categoriale voorzieningen. Het is logisch dat een alleenstaande volwassenen geen beroep doet en geen kennis heeft van de scholierenvergoeding, jeugdsportfonds en PC-voorziening voor minimajongeren. Net zo goed hebben jongeren geen weet van de Plusvoorziening voor 65-plussers. De percentages van het gebruik van de meeste voorzieningen moeten in dat licht gezien worden.

Ervaren ondersteuning op niet-financieel gebied

Op de vraag of de respondenten steun van derden hebben ontvangen, zegt wederom slechts een kleine minderheid 'veel steun' te hebben gekregen van de gemeente of van uitkeringsinstanties. Voor zover de respondenten steun van derden kregen, is dat – althans in hun eigen perceptie – van collega's en van vrienden of familie. Ook '(andere) zelfstandigen' worden weinig genoemd als bron van steun. Wel zeggen 18 respondenten dat ze 'veel steun' van anderen hebben ontvangen. Genoemd worden o.a. psychotherapeuten en andere hulpverleners (zoals verslavingszorg), diverse kerkelijke instellingen, (vroegere) werkgevers en re-integratieconsulenten.

Tabel 7.2 Verkregen steun van derden (procenten)

	veel	weinig	geen	totaal aantal (= 100%)
gemeente	9	10	80	107
DWI (sociale dienst)	8	17	76	103
UWV	11	13	77	103
vrienden/familie	38	12	50	107
collega's	28	14	58	105
andere zelfstandigen	10	4	86	80
anderen	44	15	41	41

Behoeftte aan ondersteuning

We vroegen de respondenten of ze behoefte hebben aan meer of andere ondersteuning (maar geen geld). Een ruime minderheid van de respondenten (45 procent) geeft aan geen behoefte te hebben aan meer of andere ondersteuning, een kleine meerderheid (53 procent) heeft wel behoefte aan meer of andere ondersteuning. Twee respondenten hadden hierover geen mening. Veel respondenten die meer of andere ondersteuning zouden wensen, geven aan dat ze behoefte hebben aan hulp of advies omtrent uiteenlopende zaken zoals advies over opleiding en werk (15 maal genoemd), financieel advies (5 maal genoemd) en advies over (betaling van) kinderopvang (3 maal genoemd). Twee respondenten geven aan behoefte te hebben aan een coach of mentor voor allerlei zaken, twee anderen hebben behoefte aan 'sociale hulp'. Incidenteel worden diverse andere onderwerpen genoemd waarbij men hulp zou wensen zoals hulp met papieren, het opzetten van eigen onderneming, het maken van toekomstplannen, geestelijke ondersteuning en bij het 'dingen op een rij zetten'. Geconcludeerd kan worden dat ongeveer de helft van de respondenten aangeeft behoefte te hebben aan meer of andere ondersteuning door derden en dat hierbij andere zaken worden genoemd als 'meer geld'.

Behoeftte aan ondersteuning van de overheid

We vroegen de respondenten ook of de gemeente hen op een andere manier beter had kunnen ondersteunen. Een op de drie respondenten vond van niet en bijna tweederde vond van wel. Vijf respondenten zeiden het niet te weten. De volgende zaken werden door meerdere respondenten genoemd: hulp bieden bij het zoeken naar een baan of opleiding (19 maal genoemd), meer financiële ondersteuning (11 maal genoemd), hulp bieden aan zelfstandig ondernemers (4 maal genoemd), hulp bieden bij huisvesting (2 maal genoemd) en informatie verstrekken of advies geven omtrent diverse andere zaken (4 maal genoemd).

Behoeftte aan ondersteuning van vrijwilligers

Zouden de respondenten ondersteuning willen krijgen van een vrijwilliger? Hierover zijn de meningen zeer verdeeld: de helft van de respondenten wil wel hulp van een vrijwilliger krijgen, de andere helft wil dat niet. Een vrijwilliger met wie men contact heeft, zou advies kunnen geven over scholing of het zoeken naar werk (10 maal genoemd) of om hun wegwijs te maken in de veelheid van regelingen of te helpen met 'papieren' (ook 10 maal genoemd). Veertien respondenten menen dat contact met een vrijwilliger kan leiden tot meer kennis of adviezen, maar geven niet aan waarover ze meer kennis of advies zouden willen hebben. Twee respondenten lijken ten einde raad en zien een vrijwilliger als een laatste reddingsboei:

- 'Om uit mijn benarde situatie te komen. Ik heb het gevoel alsof ik verdrink en niemand mij redt.' [385]
- 'Ik heb nu niemand. Ik weet niet welke stappen ik moet nemen of wat te doen'. [2164]

Toekomstverwachting

Verwachten respondenten in de toekomst een verbetering van hun situatie of denken zij dat het alleen maar slechter wordt? Opmerkelijk is dat slechts één op de drie respondenten denkt dat ze blijven werken en in de toekomst een hoger inkomen zullen hebben. Het idee dat werkenden er op termijn op vooruitgaan is geen gemeengoed onder de respondenten. Nog eens één op de tien respondenten denk dat ze het in de toekomst beter krijgen omdat ze (weer) terug van een uitkering naar werk zullen gaan. De grootste groep (43 procent) meent echter dat de toekomst ongeveer hetzelfde zal blijven: ze blijven werken voor een bescheiden inkomen of blijven in de uitkering. Tot slot verwacht twaalf procent van de respondenten dat het in de toekomst (nog) slechter zal gaan dan nu.

Tabel 7.3 Toekomstverwachtingen

	abs.	%
mijn situatie wordt beter: ik blijf werken en krijg hoger inkomen dan nu	28	33
mijn situatie wordt beter: van uitkering terug naar werk	9	11
mijn situatie blijft hetzelfde: ik blijf werken met hetzelfde inkomen als nu	31	37
mijn situatie blijft hetzelfde: ik heb ook in de toekomst een uitkering	5	6
mijn situatie wordt slechter: ik blijf werken maar met (nog) minder inkomen	4	5
mijn situatie wordt slechter: ik kom (opnieuw) in uitkering	7	8
totaal	84	100

8 Conclusies en discussie

Aantal werkende armen stijgt

Nederland heeft in toenemende mate te maken met het verschijnsel van werkende armoede. Het adagium 'werk moet lonen' komt niet altijd overeen met de werkelijkheid. In aantal zijn er steeds meer mensen die betaald werk verrichten en desondanks een inkomen onder of rond de armoedegrens hebben. Telde Nederland in 1990 nog krap 150 duizend werkende minima, in 2005 was hun aantal toegenomen tot 310 duizend. Afhankelijk van de gehanteerde armoedegrens leeft tussen 4 en 5,5 tot 6,5 procent van alle werkenden in Nederland in een huishouden met een minimuminkomen (Josten 2007; Snel en De Boom 2008). Hoewel het armoedepercentage onder werkenden de afgelopen decennia vrij constant bleef, is met het toenemend aantal werkenden in Nederland het aantal werkende minima gestegen (in absolute aantallen) en daarmee ook het aandeel werkende armen in de totale armoedepopulatie. Overigens blijkt werken voor een bescheiden inkomen in het merendeel van de gevallen een tijdelijke situatie van slechts één jaar. Rond 3 procent van alle werkenden was in een periode van tien jaar (minimaal) drie jaar arm.

In Amsterdam ligt het aantal werkenden in huishoudens met een minimuminkomen aanzienlijk hoger dan het landelijk gemiddelde, namelijk 6,3 procent voor werkenden in loondienst en rond de 18 procent voor zelfstandigen.

Redenen van stijging van werkende armoede niet geheel duidelijk

Waarom het (absolute) aantal werkende minima in Nederland en in Amsterdam toeneemt, wordt uit de literatuur niet duidelijk. Waarschijnlijk spelen economische en demografische factoren een rol en mogelijk ook de grote nadruk op de voordelen van werken. Bij economische factoren kan gedacht worden aan de groei van het aantal tijdelijke en parttime banen. Verricht men tijdelijk of een beperkt aantal uren laagbetaald werk, dan is de kans groot dat men daarmee niet boven de armoedegrens uitkomt. Ook demografische factoren zijn van invloed. Werkende armoede komt vooral voor bij huishoudens van eenverdieners zoals alleenstaanden en alleenstaande ouders, maar ook bij traditionele (veelal allochtone) kostwinnersgezinnen. Tenslotte zijn er, mede door het activerende overheidsbeleid, meer mensen gaan werken. Ook mensen die door hun persoonlijke situatie niet meteen voldoende verdienen op uit de armoede te stromen.

Duidelijk beeld over perspectief werkende armen; geen conclusies mogelijk over ontsnappen uit de armoede

Dit onderzoek is een poging vanuit het perspectief van de betrokkenen inzicht te geven in de problematiek van werken voor een bescheiden inkomen, hiermee bedoelen we een huishoudinkomen van maximaal 110 procent van het bijstandsniveau. In het onderzoek stonden twee vragen centraal.

Ten eerste: hoe zijn mensen in de situatie van werken voor een bescheiden inkomen terechtgekomen en ten tweede: hoe zijn sommigen van hen erin geslaagd om uit deze situatie te raken.

De bedoeling was om 150 personen te interviewen die in 2008 voor een bescheiden inkomen werkten en waarvan de helft een jaar later (in 2009) voor een hoger inkomen werkten en daarmee aan de armoede was ontsnapt. Uiteindelijk zijn 109 personen gesproken die voldeden aan de criteria voor het onderzoek. Dit was voldoende om een goed beeld te krijgen van werkende armen temeer daar de respondenten een goede afspiegeling vormden van de populatie werkende armen. Lastig was wel dat maar 20 van hen in 2009 niet meer op de armoedegrens leefden. Dit aantal is aanzienlijk lager dan verwacht. Uit het onderzoek bleek dat dit te maken had met de manier waarop we op basis van administratieve gegevens personen die wel of niet aan armoede zijn ontsnapt categoriseren, maar ook met de perceptie van hun situatie door de mensen zelf. Voor hen voelt het niet als ontsnapt aan armoede. We kunnen over deze categorie dus maar in beperkte mate uitspraken doen.

Uit het onderzoek blijkt dat drie factoren in belangrijke mate samenhangen met de positie van werkende armen: zorg voor kinderen, gezondheid en een 'verkeerde' of te lage opleiding of een combinatie daarvan, ook als zij aan de armoede zijn ontsnapt. Achter deze kenmerken ligt een gefragmenteerde werkelijkheid van specifieke gevallen, persoonlijke kenmerken en verhalen. Dat leidt tot de veronderstelling dat meer interviews met personen die aan de armoede zijn ontsnapt niet persé tot meer inzicht zouden hebben geleid. Wel zou nader onderzoek naar kenmerken van specifieke groepen werkende armen zinvol kunnen zijn. Een voor de hand liggend voorbeeld is de categorie moeders voor wie vooral zorgtaken (en niet gezondheid en opleiding) een belemmering vormen.

Werkende armen in Amsterdam, een diverse groep

Het onderzoek schetst een duidelijk beeld van het soort werk en de aard van het dienstverband van de werkende minima.

- De helft van de respondenten heeft een vast contract en een grote minderheid van hen (45 procent) werkt minimaal 30 uur per week.
- Werkende minima zijn aan de slag in bedrijfssectoren zoals de industrie, vervoer, horeca en detailhandel – sectoren met veel tijdelijk en parttime werk – maar ook bij de overheid (thuiszorg, gezondheidszorg, kinderopvang, onderwijs en zelfs op de universiteit).
- Het betreft vaak, maar zeker niet alleen, laaggeschoold werk. Sommige respondenten werken als activiteitenbegeleiders, doktersassistentes of als assistent psychiater.
- 40 procent van de respondenten stroomden in vanuit ander werk. Evenveel respondenten hadden hiervoor een uitkering (bijstand, arbeidsongeschiktheid) en de resterende 10 procent kwam direct vanuit het onderwijs of anderszins niet-werkend.
- Van degenen met een bijstandsuitkering had slechts een minderheid (9 van de 34 personen) enige of sterke druk ervaren om aan het werk te gaan.

Werkende minima zijn dus niet alleen mensen met een flexibel, laaggeschoold parttime baantje in de hoofdstedelijke diensteneconomie.

Werkende armen over de redenen van hun situatie

- Gezondheidsbeperkingen was de meest genoemde reden voor werken met een bescheiden inkomen, zij het vaak in combinatie met andere ongunstige factoren. Bij 46 van de 109 respondenten speelden gezondheidsproblemen een rol.
- Verder is zorg voor de kinderen een vaak genoemde reden. In totaal 35 van de 109 respondenten geven aan dat ze vanwege de zorg voor (zieke) kinderen niet meer kunnen werken of ander werk kunnen doen waardoor ze meer zouden verdienen.
- Tekortschietend opleidingsniveau speelt bij veel respondenten een rol, meestal op de achtergrond. Als mensen vanwege gezondheidsbeperkingen of zorg voor kinderen niet fulltime kunnen werken, maar met een goede opleiding redelijk kunnen verdienen, zijn ze meestal niet arm. Juist de combinatie van niet volledig beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt en aangewezen zijn op laagbetaald werk vanwege het geringe opleidingsniveau is in veel gevallen de reden waarom mensen een bescheiden inkomen hebben.
- Minder vaak genoemde redenen waren dat men geen ander werk of werk met meer uren kon vinden, dat men in het verleden lang ziek is geweest of voor kinderen had gezorgd waardoor men nu geen kans had op een betere baan, traumatische gebeurtenissen of een echtscheiding.

Weinig duidelijkheid over bekendheid met voorzieningen

De respondenten lijken weinig gebruik te maken van voorzieningen van het gemeentelijke armoedebeleid.

Dat kan daadwerkelijk liggen aan gebrekkige kennis over de voorzieningen van de correspondenten (bijvoorbeeld met kwijtschelding van gemeentebelasting, de stadspas of een ziektekostenverzekering voor de minima). Slechts een kwart maakt gebruik van deze voor alle minima geldende regelingen.

Het heeft echter ook een relatie met de kenmerken van de doelgroep. Bijvoorbeeld leeftijd, chronische ziekten en het wel of niet hebben van kinderen. Als slechts één op de tien respondenten gebruik maakt van de 'scholierenvergoeding', kan dat een honderd procent bereik betekenen.

Gebrek aan steun, behoefte is groot

- Onze respondenten krijgen niet veel steun. Ongeveer de helft van de respondenten zegt in enige mate steun te hebben gekregen van vrienden of familie, ruim 40 procent van de respondenten kreeg steun van (vroegere) collega's. De gemeente of uitkeringsinstanties worden minder vaak genoemd als bron van steun. Een kwart van de respondenten ervoer enige steun van DWI (sociale dienst) en evenveel van UWV.
- Daar tegenover staat dat tweederde van de respondenten meent dat de gemeente hen meer steun had kunnen bieden, zoals hulp bij het zoeken naar een baan of opleiding, financiële ondersteuning of informatie over uiteenlopende zaken. Op onze vraag of 'een vrijwilliger' wellicht een bron van steun zou kunnen zijn, antwoordde de helft van de respondenten positief. Een vrijwilliger zou kunnen adviseren over scholing of werk of kunnen helpen bij het wegwijs maken in de veelheid van regelingen.

Eindconclusies

1. Het aantal werkende armen in Nederland en Amsterdam stijgt. Mogelijke externe factoren zijn:
  - Verslechterde arbeidspositie laaggeschoolden
  - Demografische ontwikkelingen: meer alleenstaanden
  - Overheidsbeleid met een groot accent op werk waarbij werk ook gezien wordt als kans en niet alleen als garantie om uit de armoede te komen.
2. Werkende armoede is in Nederland vaak een tijdelijke, eenmalige situatie (Snel en De Boom (2009)). Hoe langer men werkt hoe groter de kans om uit de armoede te komen. Het is dus niet alleen van belang werk te vinden maar vooral werk te houden. Tachtig procent van de werkende armen is na vijf jaar werk niet meer arm (de Beer).
3. Werkende armen vindt men het meest onder:
  - Zelfstandigen
  - Parttime werkenden
  - Eenverdieners
4. Bepaalde bevolkingsgroepen lopen een groter risico op werkende armoede:
  - Alleenstaanden en alleenstaande ouders
  - Niet-westerse allochtonen
5. Werkende armoede betreft niet alleen flexibele en kleine banen. De helft van de respondenten heeft een vast contract en daarvan werkt bijna 45% minimaal 30 uur.
6. Werkende armoede betreft niet alleen laagopgeleiden. Meer dan de helft van de respondenten heeft een middelbare of hogere opleiding.
7. De oorzaken van werkende armoede zijn volgens de respondenten:
  - Zorg voor kinderen
  - Gezondheid
  - Verkeerde of te lage opleiding
8. Een combinatie van bovenstaande factoren is vaak noodlottig.
9. Er is onvoldoende (financiële) ondersteuning terwijl er wel behoefte aan is.

Aangehaalde literatuur

- Andreß en Lohman (eds.) 2008, *The Working Poor in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar.
- De Beer, P.T (1999), Werk en armoede. Uit: SCP/CBS, Armoedemonitor 1999. Den Haag: SCP, pp. 111-136.
- Ehrenreich, B. (2002), *Nickel and Dimed: Undercover in Low-wage America*. London: Granta Books.
- Engbersen, G. (1994), De weg naar Anomia? Armoede regimes en levenskansen. In: G. Engbersen, A. Hemerijck en W. Bakker (red.), *Zorgen in het Europese huis. Verkenningen over de grenzen van nationale verzorgingsstaten*. Amsterdam: Boom, pp. 113-141.
- Esping-Andersen, G. (1993), Post-industrial class structures: an analytical framework. In: G. Esping-Andersen (ed.), *Chancing Classes. Stratification and Mobility in Post-Industrial Societies*, London: Sage, pp. 7-31.
- Hoff, S. (2010), *Uit armoede werken. Omvang en oorzaken van uitstroom uit armoede*. Den Haag: SCP.
- Josten, E. (2007), Werkende armen. In: SCP/CBS, *Armoedemonitor 2007*. Den Haag: SCP, pp. 77-93.
- Josten, E. (2010), *Weinig scholing, slinkende kansen? De positie van lager opgeleiden op de arbeidsmarkt*. Den Haag: SCP.
- Newman, K.S. (1999), *No Shame in my Game. The Working Poor in the Inner City*. New York: Vintage Books.
- Nottelman, N en Slot J. (2010), *Werkende minima in Amsterdam*. Amsterdam: O&S, intern rapport
- Snel, E., J. de Boom and G. Engbersen (2008), The silent transformation of the Dutch welfare state and the rise of in-work poverty. In: H.J. Andreß & H. Lohman (eds.), *The Working Poor in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 124-154. (<http://repub.eur.nl/res/pub/18432/chapter%20silent%20transformation.pdf>).
- Snel, E. en J. de Boom (2008), Welfare state reform and in-work poverty in the Netherlands. Paper prepared for the conference 'WORK, POVERTY, AND INEQUALITY IN THE 21st CENTURY', Summer 2008 meeting of the RC28 at Stanford University (California, USA), August 6-9 2008. (<http://repub.eur.nl/res/pub/15688/working%20poor%20Netherlands.pdf>).
- Tinnemans, W. (2009), *Onzeker bestaan. Leven aan de rafelrand van de arbeidsmarkt*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- Stoker, E. (2010), Plezier? Je doet dit werk omdat het moet. In: *De Volkskrant*, d.d. 19 mei 2010.
- SCP/CBS (2010), *Armoedesignalement 2010*. Den Haag: SCP.
- Tinnemans, W. (2009), *Onzeker bestaan. Leven aan de rafelrand van de arbeidsmarkt*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.